

وخت

يو زور عمر خوړلی انځور دی. خپلو ځنگونو ته د بناپېریو په څېر وزرې لري، ته وا په هوا کې الوتنه پرې کوي. په یوه لاس کې یې د ساعت هینداره ده چې د نړۍ خلکو ته پرې د خپل تگ خبرداری ورکوي، او په بل لاس کې یې لور دی چې د خلکو د هیلو او ارمانونو کرونده او د ژوند شېبې پرې رېبې. یا ظالم وینه تویونکی دی چې په خپل تگ کې پر چا زړه نه خوږوړي. په سر یوه کوڅې لري، نو هغه چې هوسنیاران دي را وبه یې نیسي. د نورو کوڅې شاته وي، د ده کوڅې مخې ته ده. په دې کې نغوته دې ته ده چې تېر شوی وخت د چا لاس، وړځي؛ هو، هغه څوک چې خیرک او وړاند لیدونکی وي، که یې مخکې لا را تم کړي، نو تم به یې کړي.

محمد حسین آزاد

وخت د مسلمان په ژوند کې

ژباړه: ا. ا. ا. فراز

لیکوال: ډاکټر یوسف القرضاوي

د کتاب په اړه:

نوم:	وخت د مسلمان په ژوند کې
لیکوال:	ډاکټر يوسف القرضاوي
ژباړه:	آر. اېس. فراز
پانې:	
پای نېټه:	د حوت ۷، ۱۳۹۷ ل.

کور ودانی

((وخت شتمني ده)) دا خبره په اوسني ژوند کې يو عام متل گرځېدلی؛ خو رښتيا دا دي چې دا وينا يو ناسم تاثر لېږدوي، ځکه چې دا وينا وخت ته يوازې له سوداګرۍ او مادي ژوند سره تړاو ورکوي خو وخت له دې زيات ارزښت لري. وخت زموږ د ژوند د هغو شېبو او ثانيو ټولګه ده چې له لاسه يې ورکوو او بېرته يې نه شو ترلاسه کوی. دا تصور ډېری خلکو ته دا اند ورکوي چې يوازې د نړۍ له ځلېل او ساعت تېريو خوند واخلي. خو د دې پړعکس، يو رښتيني مسلمان په دې پوهېږي چې دی په خپل ژوند کې له يوه داسې پيغام څخه برخمن دی چې بايد له هغه سره سم خپل ژوند تېر کړي. که چېرته يو مسلمان د هغه پيغام له ترسراوي پرته له دې نړۍ سترګې پټې کړي، نو هغه به لويو زيانمنو څخه وي.

په دې کتاب کې، ډاکټر يوسف القرضاوي د مسلمان په ژوند کې د وخت پر ارزښت ټينګار کړی. ده د سپېڅلي قرآن او دغه راز د پيغمبر عليه السلام او د هغه د صحابو و رضي الله عنهم له ويناوو او اعمالو شواهد را ټول کړي او د خپلې خبرې پخلى يې پرې کړی او مسلمانان يې دې ته هڅولي چې د سمې لارې پيروان او لاروي شي. نوموړي په ډاګه کړې چې د هغه مقام چې اسلام وخت ته ورکړی او هغه چلند چې مسلمان يې له وخت سره ترسره کوي، تر منځ لويه تشه وجود لري. په داسې حال کې چې اسلام وخت ته درناوی لري او مسلمانان د وخت په وړاندې مسؤل ګڼي، خو مسلمانانو د وخت د بې ځايه تېرولو يوه لاره هم نه ده پرې ايښې.

په پای کې، ټولې ستاينې او مننې هغه الله لره دي چې بې د هغه له مرستې او توفيق څخه هېڅ کار هم سر ته نه رسېږي.

لړلیک

- د وخت په اړه د قرآن او حدیث لیدلوری ۱۱
- د وخت ځانگړنې ۱۷
- د وخت په وړاندې د مسلمان دنده ۲۲
- د انسان وخت — د پرون، نن او سبا تر منځ ۴۷
- انسان څنگه د ژوند موده اوږدولی شي؟ ۶۷

پر دوهم چاپ د ليکوال سريزه

له الله (جل جلاله) منندوی یم چې په مرسته او توفیق یې د خپل کتاب ((وخت د مسلمان په ژوند کې)) د دې گڼې پر خپراوي برلاسی شوم.

د وخت پوښتنه یوازې د نورو هغو پوښتنو په منځ کې چې مسلمان په خپل ژوند کې ورسره مخ دی، یوه پوښتنه نه ده؛ بلکې پر دې ټولو پوښتنو لومړیتوب لري. دا ځکه چې وخت له خپلو ثانیو، دقیقو، ساعتونو او ورځو سره د انسان له ټول ژوند سره مترادف او هم معنا ده.

که رښتیا ووايم، د وخت اړوند د اسلامي لیدلوري او له وخت سره د مسلمانانو چلند له یو بل سره په لوی واټن کې پراته دي. اسلام وخت ته ارزښت ورکوي او مسلمانان د خپل ژوند د هرې شېبې په وړاندې مسؤل گڼي؛ خو مسلمانان هېڅکله هم د وخت د بې ځایه تېرولو موقع له لاسه نه ورکوي. دوی خپل وخت په قهوه خونو، دفترونو، لوبو او دې ته ورته نورو بې گټې ساعت تېریو کې تېروي؛ او له بده مرغه، تازه څېړنې ښيي چې د اروپا یو تن وگړی د ورځې اوه ساعته کار ته ورکوي، حال دا چې یو مسلمان یوازې یو ساعت او دېرش دقیقې کار کوي.

د یوه مسلمان ژوند دود څنگه داسې کېدلی شي، هغه چې دین یې هماغه دین دی چې ورته وایي:

((او (د عمل) کتاب به کېښودل شي نو ته به مجرمان وگورې چې له هغه څه نه وېرېدونکي دي کوم چې په هغه (کتاب) کې دي او وایي به های زموږ بده بخته دا څنگه لیکنه ده چې (زموږ) وږه او غټه یې بې شمېرلو نه ده پرې ایښې او څه یې چې کړي وو حاضر به یې ومومي او ستا رب په هېچا ظلم نه کوي.))

(الکھف: ۴۹)

یقیناً، د مسلمانانو له ژوند سره دا ډول تگلاره وړ نه برېښي. دا ډول حالت په داسې یوه عصر کې وړ او مناسب نه شي کېدی چې لوی او زېر ځواکونه هره ثابیه د فضا او بحرونو د تسخیر په سیالی کې بوخت وي.

دا کتاب د وخت د فلسفې اړوند ټول اړخونه تر بحث لاندې نیسي. که څه هم دا کتاب د یوې ساینسي مطالعې ټولې غوښتنې پوره کوي، خو باید ووايو چې د دې کتاب اساسي موخه د مسلمانانو له درانده خوب څخه را وپېښول او د خپل وخت د سمې کارونې او یا په ټوله کې د خپل ژوند د سم تېرولو په لور هڅونه ده.

له همدې امله دا د خوښۍ ځای دی چې د کتاب دا گڼه په چاپ رسېږي، په دې هیله چې خپله
موخه مو ترلاسه کړې وي. الله دې زموږ مرستندوی شي.

ډاکټر يوسف القرضاوي

د ژباړن سریزه

نوموتی فرانسوي ادیب ولتایر په خپل کتاب ((زېږدک — د برخلیک یو راز)) کې زړه راښکونکې او په زړه پورې خبرې اترې راوړې:

مېکې له زېږدک څخه وپوښتل: د نړۍ په شیانو کې هغه څه شی دی چې تر ټولو اوږد دی او تر ټولو لنډ، تر ټولو چټک دی او تر ټولو نارامه، تر ټولو زیات وپشل کېدونکی او تر ټولو زیات له لاسه وتونکی، داسې شی چې بې له هغه هېڅ کار هم نه شي کېدی، عادي شیان له منځه وړي او غیرعادي او نادرو شیانو ته ژوند وربښي؟

زېږدک بې له ځنډه ځواب ورکړ: وخت او بیا یې زیاته کړه: ((وخت تر ټولو اوږد شی دی ځکه د تلپاتېوالي (ابدیت) تله ده؛ له ده لنډ شی نشته ځکه زموږ هیلو او ارمانونو ته هېڅکله هم بسندویه نه وي؛ له ده ډېر نارامه نشته، د هغه چا لپاره چې یو چا ته په تمه او هیله ناست وي؛ ډېر گړندی ترې نشته، د هغه چا لپاره چې د خوښۍ او سوکالیۍ په شېبو کې وي؛ په اوږدوالي کې تر ابدیت پورې ځان رسوي او که د لنډوالي خبره یې راشي نو د یوې ثانيې په زرگونو څه چې په میلیونونو برخو هم تجزیه کېدی شي؛ هر کس یې له پامه غورځوي او تر ټولو زیات د همدې پر ضایع کېدو افسوس هم کوي؛ له وخت پرته هېڅ هم نه شي کېدی؛ هره معمولي او عادي پېښه مخکې له دې چې راتلونکي پښت ته ورسېږي له منځه وړي او هر هغه کار ته تلپاتېوالی بښي چې په رښتیا هم ستر او لوی وي.))

د وخت پر ارزښت او د وخت په بېلا بېلو اړخونو له دې زیات څرگند بحث ته به هم لا اړتیا پاتې وي؟ هو، وخت د انسان د ژوند تر ټولو گرانبه پانگه او د الله جل جلاله تر ټولو ستره پېرزوینه ده. یو عالم وایي: ((انسان د ورځو له یوې ټولګې او مجموعې پرته بل څه ده چې کومه ورځ پرې تېره شي، نو له ده هم یوه برخه بېله کړي.)) خونن ورځ هماغسې چې د اسلامي نړۍ ستر مفکر او عالم ((ډاکټر یوسف القرضاوي)) یې پخلی کړی، تر ټولو زیات تېری پر وخت کېږي؛ که رښتیا ووايم انسان اصلاً دا واک او وس نه لري چې پر وخت تېری وکړي، بلکې که له وخت نه سمه ګټه وانه خيستل شي، نو همدا وخت دی چې بیا پر ده تېری کوي. د تصوف پلویان وایي: ((الوقتُ سیفٌ قاطعٌ — یعنی وخت غوڅوونکې توره ده.))

د وخت په اړه نورو خبرو ته به اړتیا نه وي، ټول کتاب پر همدې سکالو راڅرخي؛ دلته غواړم یو څو خبرې د دې ژباړې په هکله ولرم. علامه یوسف القرضاوي په دې کتاب کې د وخت پر بېلا بېلو لورو او اړخونو خبرې کړې؛ قرآني آیتونه، حدیثونه، د صحابوو او علماوو اقوال او اثار

یې پکې راټول کړي. نه یوازې دا بلکې د وخت پر ارزښت او معنویت یې عقلي او منطقي بحث او استدلال هم کړی او دغه راز له ساینسي او علمي لیدلوري یې هم دا مسئله راسپړلې.

کتاب مې له ژباړې مخکې – هسې چې پکار ده – یو ځل هم نه وو لوستی، بلکې کله چې په لاس راغی نو له هر څه مخکې یې عنوان او بیا یې د لیکوال نوم زما پام او توجه ور جلب کړه. خو د ژباړې پر مهال مې ولیدل چې هغه باور چې په لیکوال مې درلود، په بشپړ ډول خپل ځان ثابت کړ او پر دې پوره باوري شوم چې بې له لوستو د دې کتاب ژباړه پیلول مې یوه ناسمه خو څه چې ډېره ګټوره او غوره پرېکړه وه. په کتاب کې د وخت موضوع داسې خپرل شوې چې نور هېڅ زیاتونې ته هم پکې اړتیا نه لیدل کېده، خو په ځینو ځایونو کې پوښتنه راسره پیدا شوه چې د همدې موضوع اړوند هغه معلومات چې زما په لاسرسۍ کې دي، په کتاب ولې نه ور اضافه کوم، او د دې کار څو ګټې مې هم په ذهن کې وسنجولې: یو، کتاب به له معنوي او علمي اړخه بډای شي. دوه، د لوستونکو لاسته به لا زیات او څرګند معلومات ورسپري، ځکه وخت یوه داسې موضوع ده چې څومره زیاتې خبرې پرې وشي، کمې دي؛ درې، هغه ځایونه چې لیکوال ناڅپړلي پرې اېښي، د هغه به لا زیات څرګنداوی وشي. نو له همدې امله مې په کتاب کې یو څه زیاتونې هم وکړې چې یوه بېلګه یې د کتاب په پښتۍ لیدۍ شی؛ د دې زیاتونو موخه پرته له نېک نیت او ارادې څخه بل څه نه وه، ځکه د ډاکټر صېب په کتاب کې زیاتونه په دې معنا نه ده چې نیمګړتیا یې لرله او ګڼې زما بشپړاوي او زیاتونو ته یې اړتیا لرله! نه، هېڅکله هم داسې نه ده، ځکه د ډاکټر صېب په وړاندې د خپل مقام په اړه یوازې همدا ویلی شم چې:

نه شي د خانانو د ملنګو سره کلي

چېرته عزیز خان چېرته ملنګ عبدالرحمن

په ژباړه کې مې تر ډېره هڅه کړې چې روان، اسانه او ساده سبک وکاروم او د قرآن کریم د آیتونو ژباړه مې له غلجې قرآن څخه کټ مټ – د املا له معیاري کولو پرته – را اخیستې او د خپلو زیاتونو فونټ مې هم د نور کتاب له فونټ څخه بېل غوره کړی. په دې کتاب کې هره بڼېګڼه د احسن الخالقین ذات له لوري وګڼئ او نیمګړتیا او کمزوري یې په ما پورې اړه لري. د انسان په وده کې د نورو فکتورونو تر څنګ د نورو نېکې لارښوونې، مثبتې نیوکې او روغ انتقادات لوی رول لوبوي؛ نو له ټولو درنو لوستونکو هیله لرم چې د خپل ورور په وده او د کتاب په لارښوونو کې پراخه برخه واخلي.

درناوی

آر. اېس. فراز

سريزه

له الله منندوی يم چې په توفيق يې د ښېکښې کارونه بشپړتيا مومي، د هغه لور ذات درود او سلامتې دې وي په پيغمبر عليه السلام او په کورنۍ يې، صحابوو، او پر هغو چې د قيامت تر ورځې پورې يې لارويان دي.

دا کتاب چې د وخت پر ارزښت، مقام او د وخت په وړاندې د مسلمانانو د مسؤليت پر موضوع راڅرخي، د هغه څه پايله ده چې د وخت اړوند د اسلام له ژورې لېوالتيا څخه مې زده کړي. او دغه راز د هغه څه مېوه ده چې د ښکونکو اسلافو په ژوند کې مې درک کړي: هغه چې د وخت د ارزښت په هکله يې ژور احساس درلود او د همدې احساس پايله وه چې يو روغ، مهذب او گټور تمدن ترې را منځته شو.

دا کتاب د هغه څه پايله هم ده چې تر اوسه پورې مې ليدلي او همدارنگه هره ورځ يې په اسلامي نړۍ کې وينم. نن ورځ، مسلمانان خپل وخت او ژوند په داسې لارو ضايع کوي چې د ناپوهۍ له بريدو تر لېونتوبه رسېدلي. او وروسته له دې چې د نړۍ له مشرۍ سره يې بلدتيا ومونده، اوس دوی په خپلې ځورتيا او زوال کې مطمئن او ډاډه پراته دي. مسلمانان نه د نورو په څېر د دې ژوند لپاره کار کوي او نه هم د راتلونکي ژوند لپاره هغسې کار کوي څنگه يې چې د دوی دين غوښتنه او تقاضا کوي. که چېرته دوی په اسلام سم ځان پوه کړي، نو دوی به د دې ژوند لپاره داسې کار وکړي لکه د تل لپاره چې همدلته اوسېږي او د آخرت لپاره به هم داسې کار وکړي لکه همدا سبب ته چې له نړۍ سره مخه ښه کوي. او دغه راز دا آيت به د خپل ژوند لارښود او څراغ وگرځوي:

((او له دوی ځينې داسې دي چې وايي اې زموږ خدايه! موږ ته په دنيا کې هم ښېکښه راکړه او په آخرت کې هم او د اور له عذابو مو وساتې.))

(البقره: ۲۰۱)

په همدې توگه، وخت به خامخا دوی ته لارښوونه وکړي، په دې شرط چې له خپلو عقلونو کار واخلي:

((د آسمانو او ځمکې په پيدايښت او د شپې-ورځې په اوښتون کې حتماً عقلمنو ته ډېرې نښې (د عبرت) دي. هماغه کسان چې په ولاړه، ناسته او اړخونو پراته الله يادوي او د اسمانو او ځمکې په

پیداينبت کي سوچونه کوي چې اي زمور ربه دا خو دي چتي نه دي
پيدا کري، تا لره (عبثياتو نه) پاكي ده نو د اور له عذابه مو وساتي.
زمور ربه! تا چې خوک اور ته داخل کړ، نو هغه دي خوار کړ او
ظالمانو لره خوک مرستندوی نشته. زمور ربه! مور له يو بلونکي د
ايمان لور ته بلنه وا ورېده چې په خپل رب مو ايمان راوړي، نو ايمان
مو راوړو، زمور ربه نو گناهونه راته و بښه او بدی مو ورژوه او له
نېکانو سره مو وفات کړه. زمور ربه او هغه څه هم راکړي چې د خپلو
رسولانو په ژبه دي مور سره وعده کړي او د قيامت په ورځ مو مه
شرموي، يقيناً ته خپله وعده نه ماتوي.))

(آل عمران: ۱۹۰ - ۱۹۴)

(۱)

د وخت په اړه د قرآن او حدیث لیدلوری

قرآن او سنت وخت ته له بېلا بېلو اړخونو د ارزښت په سترګه کوري.

لومړی، قرآن کریم د وخت پر ارزښت ټینګار کوي او بیا د دې حقیقت پخلی او سپیناوی کوي چې وخت د الله تعالی یوه لویه پېرزوینه ده. دا خبره په دې آیت کې په څرګند ډول یاده شوې:

((او لمر او سپوږمۍ یې درته په کار لګولي چې له قانون سره سم چلېږي او (همدارنګه) شپه او ورځ یې په کار درته لګولي. او هر څه مو چې وغوښتل هغه یې درکړل او که تاسو وغواړئ چې د الله نعمتونه وشمېرئ نو شمېرلی یې نه شئ، بې شکه چې انسان ډېر بې انصافه او ناشکره دی.))

(ابراهیم: ۳۳ - ۳۴)

دغه راز بل ځای کې فرمایي:

((او هماغه دی چې شپه او ورځ یې یو د بل ځای ناستي وګرځول، هغه چاته چې غواړي څه درس واخلي یا غواړي شکر وپستونکی شي.))

(الفرقان: ۶۲)

دا په دې معنا ده چې الله تعالی د ورځې او شپې اوښتون د دې علت ګرځولی چې انسان ته یو فرصت په لاس ورکړي تر څو هغه څه لاسته راوړي چې ضایع کړي یې دي.

د دې لپاره چې د وخت ارزښت څرګند کړي، الله تعالی د ډېری سورتونو په پیل کې په بېلا بېلو وختونو قسم کړی، لکه ورځ، شپه، سهار او غرمه. د بېلګې په ډول یې په لاندې آیتونو کې لوستلی شو:

((قسم دی په شپه کله چې راخپره شي. او په ورځ چې روښانه شي.))

(الیل: ۱-۲)

((قسم دی په سهار. او په لسو شپو.))

(الفجر: ۲-۱)

((قسم دی په غرمه. او په شپه کله چې له چوپتیا سره خپره شي.))

(الضحی: ۲-۱)

((قسم دی په وخت. چې انسان خامخا تاوان کې دی.))

(العصر: ۲-۱)

په هغه څه قسم کول چې پخپله یې پیدا کړي، دا معنا ورکوي چې الله تعالی غواړي د هغه څیز د لویوالي او ګټورتیا لور ته د خلکو پام واړوي.

د پیغمبر علیه السلام په سنتو کې هم مور. د وخت د ارزښت ستاینه او د قیامت په ورځ د الله تعالی په نزد د وخت اړوند د مسؤلیت تائید لیدلی شو. له معاذ ابن جبل نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل:

((د الله بنده به د قیامت په ورځ تر هغو ولاړ وي، تر څو پورې چې د څلورو شیانو په هکله ونه پوښتل شي: د هغه د ژوند او دا چې څنگه یې تېر کړ؛ د هغه د ځوانۍ چې څه ګټه ترې پورته کړه؛ د هغه د شتمنۍ چې له کومو لارو یې وګټله او څنگه یې ولگوله؛ او د هغه د علم چې څه ګټه یې ترې واخیسته.)) (۱)

کله چې هغه ګړۍ را ورسېږي، نو له هر چا څخه به د خپل ژوند په اړه عموماً او د خپلې ځوانۍ په اړه په ځانګړي ډول پوښتنه کېږي. په دې توګه، ځوانۍ — که څه هم د ژوند یوه وړه برخه جوړوي — ځانګړی ارزښت لري ځکه دا وخت د رښتیني ژوند، هوډمنتیا او د دوو کمزورو او نازکو پړاوونو — چې یو یې ماشومتوب او بل زوروالی دی — منځنی پړاو دی. الله تعالی فرمایي:

((الله هماغه دی چې تاسې یې له کمزورتیا نه پیدا کړئ، بیا یې له کمزورۍ وروسته قوت درکړ، بیا یې له قوت نه وروسته کمزورتیا او زوروالی. څه یې چې خوښه وي پیدا کوي یې او هماغه ډېر پوه قدرت والا دی.))

(الروم: ۵۴)

^۱ رواه البراز و الطبراني.

«د عربي ادب لويه خبره علامه جاحظ په يوه شعر کې وايي:

اَتَرْجُو ان تَكُون وَ اَنْتَ شَيْخٌ
كما قد كُنْتَ ايامَ الشَّبَابِ
لقد كذبتُكَ نَفْسُكَ لَيْسَ بِثُوبٍ
دَرِيْسٍ كَالجَدِيْدِ مِنَ الثِّيَابِ

ژباړه: ايا په زړښت کې هم د ځوانۍ د ځواک او روغتيا تمه لري. بې له شکه چې دا خو د خپل ځان تېر ايستل دي، ځکه زور او نوي ټوکر هېڅکله هم يو ډول نه وي.»

ژباړن

اسلامي عقيدې او عبادتونه د وخت ارزښت څرگندوي:

د اسلام عقايد او عبادتونه د وخت ارزښت ستايني او اهميت ته يې غاړه ږدي. اسلامي عقايد انسان د دې جوگه گرځوي چې په کایناتو کې د وخت مهم او کتور رول درک کړي. وخت د لمر او ستورو په خوځښت او د شپې او ورځې په بدلون کې اړين او مهم رول لوبوي. تر دې چې ويل کېږي چې وخت د نړۍ په دوام او پرمختگ کې مهم او له ارزښته ډک عنصر دی.

وخت د مسلمانانو په ژوند کې هم اړين رول لوبوي. همدا وخت دی چې له مخې يې مسلمانان د خپلو لمنځونو سم وختونه پېژني. کله چې شپه مخه ښه کوي او د اسمان په څنډو کې د سهار لومړنۍ نښې را څرگندې شي، د مؤذن غږ د سهار د لمانځه لپاره د پاڅولو په موخه په ټوله نړۍ کې خپور شي: ((راشئ د لمانځه په لور))؛ ((راشئ د رښتيني برياليتوب په لور))؛ ((لمونځ له خوب څخه غوره دی.)) او هغه څوک چې دې غږ ته ځواب ورکړي، د شيطان ټولې غوټې يې پرانيستل شي. (۱)

¹ دا هغه مشهور روايت ته اشاره ده چې وايي: کله چې له تاسې يو څوک ويده شي، نو شيطان يې د سر شاتنۍ برخې ته درې غوټې ور واچوي. (رواه مسلم)

ماسپښين، كله چې لمر د خپلې لورټيا په حال كې وي او خلك په دنيوي چارو او ورځنيو كارونو كې بوخت وي، مؤذن يو ځل بيا خلك د ماسپښين لمانځه ته راوغواړي. او دا ځل خلك يو ځل بيا پاڅېږي او خپل ټول كارونه، ورځنۍ بوختياوې او د پيسو گټلو هلې ځلې شاته پرېږدي.

د درېيم ځل لپاره مؤذن د مازديگر د لمانځه لپاره غږ كوي، هغه وخت چې د يو شي سيوري د هغه د كتلې په اندازه وي او هغه مهال چې لمر د كوزېدو په حال كې وي.

كله چې لمر د اسمان په څنډو كې پټ شي، د ماښام د لمانځه وخت را ورسېږي او ورپسې د ماخوستن لمونځ چې په همدې ځاى د يوه مسلمان ورځ پاى ته رسېږي.

په دې ډول، يو مسلمان د خپلې ورځې پيل او پاى دواړه په لمانځه كوي. دا په دې معنا چې د مسلمان او د هغه د خداى، د سهار او ماخوستن د لمانځه او د شپې او ورځې د اوښتون تر منځ يو منظمه اړيکه شتون لري.

د الله تعالى او د مسلمان تر منځ يو بله ځانگړې اړيکه هم شته چې په اونۍ كې يو ځل يعنې هره جمعه رامنځته كېږي. په دې ورځ مؤذن د يوه نوي او بېل لمانځه په لور بلنه كوي، داسې لمونځ چې په گډه ترسره كېږي او خاص ځاى او ځانگړي شرطونه لري. او هغه د جمعې لمونځ دى.

له دې فرضو لمنځونو وړهاخوا، شپنۍ نفل لمونځ هم شته چې د بښونكي او مهربانه ذات هغه بندگان يې له سهار كېدو مخكې ترسره كوي، چې د الله تعالى د فضل او بښنې په موندلو كې بېره كوونكي وي. دغه راز يو بل نفل لمونځ چې څانځت (اشراق/ضحى) ورته وايي، هم شته، او هغه نفل لمنځونه هم چې د ورځې په څلورويشت ساعتونو وېشل شوي.

د هرې مياشتې په پيل كې مسلمانان په خوښۍ د نوې سپوږمۍ هركلۍ كوي. دوى له خدايه دعا غواړي او غوښتنه ترې كوي چې پر دوى رحم وكړي او دا نوې سپوږمۍ ورته د خوشالۍ لامل وگرځوي. دوى له دې امله د دې غوښتنه كوي تر څو د هغه لور ذات د پېرزويني، ساتنې او پر هغه د ايمان د زياتوالي او د هغه د اوامرو د پر ځاى كولو لپاره له دوى سره د مرستې او توفيق لامل وگرځي.

هر كال د روژې په مياشت كې د جنت دروازې پرانيستل كېږي، د دوزخ دروازې تړل كېږي او شيطانان په زنځيرونو تړل كېږي او په همدې سپېڅلي وخت كې مؤذن (خو دا ځل له اسمان څخه) پر هغو خلكو غږ كوي چې د بښگنې غوښتونكي وي چې را وړاندې شئ؛ او هغه چې د بدۍ او بدگنو غوښتونكي وي، هغوى ته وايي چې په خپلو نيتونو او ارادو بيا ځلې غور وكړئ.

د همدې لپاره عاصي توبې وباسي، غافل متوجه کېږي او بې لارې الله ته ورگرځي؛ او ټول د هغه د خوښۍ غوښتونکي وي. دوی د روژو او د شپنيو لمنځونو په وسيله د الله تعالی د فضل او ډاډ لټونکي وي، کټ مټ هماغسې چې د الله پيغمبر فرمايلي:

((هر هغه څوک چې په پوره ايمان او د ثواب په نيت د روژې د مياشتې روژې ونيسي، ټول مخکيني گناهونه به يې وېشل شي. او څوک چې د ثواب او اجر په نيت لمونځ وکړي (د روژې په مياشت کې د شپې لمونځ وکړي)، ټول تېر گناهونه به يې وېشل شي.)) (۱)

د روژې د مياشتې له معنوي او برکتې سفر يو څو مياشتې وروسته، يو بل سفر راځي چې هم معنوي اړخ لري او هم مادي گټې پکې نغښتې؛ او هغه د حج فريضه ده.

((د حج څو معلومې مياشتې دي، نو چا چې په هغو کې حج (په ځان) فرض کړ نو بيا په حج کې نه کوروالی شته، نه گناهونه او نه جنگ جگړه او کومه ښېگڼه چې کوئ الله ور باندې پوهېږي او توبه در سره واخلي او بې شکه غوره توبه ځان ساتل (له سواله) دي او له ما ووېرېږئ، اې د عقل خاوندانو.))

(البقرة: ۱۹۷)

دا ټول عبادتونه په بشپړ او څرگند ډول د اسلافو له خوا تشریح او بيان شوي دي. هغوی پنځه وخته فرض لمونځ د ورځې میزان يا تله گڼله، د جمعې د ورځې لمونځ يې د اونۍ تله بلله، رمضان يې د کال او حج يې د ټول ژوند تله گڼله. په دې ډول هغوی غوښتل مسلمانان متوجه کړي تر څو لومړی خپله ورځ په ارامتيا او سوکالی پای ته ورسوي او بيا فکر وکړي چې په څه ډول همدا ارامتيا د اونۍ، کال او په ټوله کې د ټول ژوند په پای کې هم د ځان لپاره باوري کړي. د پورته يادو عبادتونو تر څنګ زکات هم شته چې د اسلام له پنځو ستونو څخه ده او په هر کال او هر فصل (۲) کې فرض ده، لکه الله تعالی فرمايي:

((...او د هغه حق ورکوئ (عشر) د فصل اخيستو په ورځ...))

(الانعام: ۱۴۱)

^۱ رواه احمد.

^۲ دا د هغو خلکو لپاره چې شتمني او دارايي يې له ټاکلي بريد (نصاب) څخه زياته وي او يو کال پرې تېر شوی وي. (اېډيټ کوونکی)

نو په دې ډول مسلمانان باید د ټولو عبادتونو په ټاکلو وختونو کې د ترسره کولو لپاره د وخت بهیر او تگلوري ته وینې او بیداره واوسي.

(۲)

د وخت ځانگړنې

وخت خپلې ځانگړې ځانگړنې لري. له وخت څخه د سمې گټنې او کارونې په موخه بايد له هغو څخه په پوره توگه خبر اوسو. دا ځانگړنې په لاندې ډول دي:

۱- وخت ژر تېرېږي:

وخت د ورېځو په څېر گړندی او د هوا په څېر چټک تېرېږي. دا د وخت يو حقيقت دی، هغه که د خوښۍ او سوکالی وړځي وي او که د غم او خپگان وړځي. خو دا خبره د هغې نظريې نفي نه کوي چې وايي کله يو څوک خوشاله وي نو وخت پرې ژر تېرېږي، خو د خپگان او غم په وخت کې يې په زړه کې تر اوږد مهاله احساسوي.

«يو عربي شاعر وايي:

تمتع بايام السُرور فـانها
قصار و ايام الهموم طوال

ژباړه:

د خوښۍ له ورځو گڼه پورته کړئ، ځکه دا ورځې
ډېرې لنډې او د غم ورځې اوږدې وي.»

ژباړن

دا مهمه نه ده چې انسان څومره موده ژوند کوي، د هغه ژوند به بيا هم کم وي، دا ځکه چې د هر ساکبن ژوند د هغه په مرگ پای ته رسېږي.

کله چې مرگ راورسېږي، هغه ټول کلونه او ساعتونه چې انسان تېر کړي وي، د سترگو په رپ کې په داسې شېبو او وري لکه ټول ژوند يې چې په يوې ثانيې کې له منځه تللی وي.

په همدې تړاو د نوح عليه السلام په اړه يوه کيسه بيانېږي چې کله د مرگ پرېښته له زر کاله (نېهه سوه او پنځوس کاله) وروسته ورته راغله تر څو اروا ترې واخلي، نو پرېښتې ترې وپوښتل چې ژوند دې څومره وموند؟ نوح ع ډېر وروکې خو ډېر زړه رابښکونکې ځواب ورکړ، ويې ويل: ژوند

مې داسې احساس کړ لکه یو کور چې دوه دروازې ولري، او ما یوازې دومره وکړل چې په یوې دروازې ور ننوتم او له بلې بېرته راووتم.

دا کیسه یوه څرگند حقیقت ته اشاره کوي — هغه دا چې ژوند د مرګ پر مهال او د قیامت په ورځ ډېر زیات کوچنی ښکاري. الله تعالی فرمایي:

((کله چې دوی یې وویني نو لکه یو ماښام یا یو سهار نه پرته چې نه وي ځنډېدلي.))

(النازعات: ۴۶)

((او په کومه ورځ یې چې را غونډ کړي نو لکه چې دوی د ورځې له کوم ساعت پرته زیات نه وو ځنډېدلي چې خپلو کې سره وپېژني...))

(یونس: ۴۵)

۲- تېر شوی وخت نه بېرته راگرځي او نه بدیل لري:

وخت د جبران وړ نه دی او دا په ساده ټکو کې په دې معنا ده چې هېڅ شی هم د وخت بدیل او عوض نه شي کېدی. دا خبره حسن بصري په څرګند ډول واضح کړې، دی وايي: ((د هرې ورځې په پیل کې غږ کوونکی اعلان کوي، اې د آدم بچیه، زه نوې پیدا کړی شوې يم او زه ستا پر کړنو څارونکې يم. نو له ما ګټه واخله ځکه زه چې یو ځل تېره شم، بیا د قیامت تر ورځې پورې بېرته نه راګرځم.))
له همدې امله مور شاعران او لیکوالان وینو چې زوروالي ته له رسېدو وروسته د ځوانۍ د بېرته راګرځېدو ارمانونه کوي، خو له بده مرغه، د دوی دا ارمان هېڅکله هم نه شي پوره کېدی.

په دې هکله مو د رحمان بابا دې شعر ته پام غواړم:

تېر ساعت په مثال مری د لحد دی
مړ چا نه دی ژوندی کړی په ژړا

ژباړن

۳- وخت د انسان تر ټولو گرانیه شتمني ده:

پورته د وخت اړوند يادې ټولې ځانگړنې په څرگند ډول دې ته نغوته ده چې وخت د انسان تر ټولو گرانیه او ارزښتناکه شتمني ده. دا ځکه چې وخت د هغه کوهي په څېر دی چې هر هغه څه په ځان کې زېرمه کوي چې انسان يې ترسره کوي او ور اچوي، او بيا همدا د هغه د ژوند رښتيني پانگه گرځي.

وخت يوازې سره زر نه دي، لکه په متل کې چې راځي؛ ځکه وخت له سرو زرو، ملغلرو، غميو او نورو گرانیه فلزاتو او تيرو څخه ډېر قيمتي او گرانیه دی. حسن البنا د وخت په هکله وايي: ((وخت ژوند دی! د انسان ژوند له هغه وخت پرته بل څه نه دی چې د زوکړې له شېبې څخه يې د مرگ تر گړۍ پورې تېر کړی وي.))

«يو عالم وايي: وخت ارزښتناکه شی نه دی، بلکې يو بېل او ځانگړی شی دی. ځکه هر ارزښتناکه شی يوه بيه او ارزښت لري. ژباړن»

د حسن البنا يوه بله وينا ده چې انسان د ورځو له يوې ټولگې پرته بل څه نه دی او کله چې يوه ورځ تېره شي، نو له ده څخه هم يوه برخه بېله کړي.

وخت به راشي چې هغه خلک به چې د وخت له ارزښته يې مخ اړولی، دا احساس کړي چې وخت څومره قيمتي او ارزښتناکه دی. خو له بده مرغه چې پر دوی به ډېره ناوخته شوې وي او په دې اړه به هېڅ هم نه شي کولی. په قرآن کریم کې دوه حالتونه داسې ياد شوي چې په هغو کې به انسان د وخت په بې ځايه تېرولو باندې پښهمني ښکاروي:

لومړی حالت: انسان به هغه مهال د وخت په ارزښت پوه شي چې کله د مرگ خولې ته ورسېږي. په دې ستونزمن وخت کې به دی د يوه بل وار لپاره زاری کوي او د دې هيله به کوي چې مرگ يې د يوې لنډې مودې لپاره نور هم وځنډول شي، دی به د هغه څه د رغولو لپاره چې ويجاړ کړي يې وي او د يو ښه کار د کولو لپاره چې له لاسه يې ورکړی وي، په چيغو چيغو د يوې ثانيې فرصت غواړي.

په دې تړاو سپېڅلی قرآن فرمايي:

((اي مؤمنانو! خپل مالونه او خپلځانې مو د الله له يادولو غافل نه

کړي او څوک چې داسې کوي نو هماغه خلك (اصلي) تاوانيان دي. او

خه چې موږ در روزي کړي، له هغو نه (د الله دپاره) لگښت وکړئ،
 تر هغه پومبې چې ستاسو کوم يوه ته مرگ راشي (او) بيا وايي چې
 زما ربه ولې دې خه لږ نېټې پورې ونه ځنډولم چې زه خيرات ورکړم
 او له نېکانو څخه شم؟))

(المنافقون: ۹-۱۰)

خو د دې بې معنا او پوچ ارمان ځواب يوه سخته او وروستۍ پرېکړه ده، لکه څنگه چې الله
 تعالی فرمايي:

((او الله به هېڅکله يو کس وروستی نه کړي، کله چې اجل يې راشي
 او الله ستاسې په کړو وړو بڼه خبر دی.))

(المنافقون: ۱۱)

دوهم حالت: انسان به د وخت ارزښت همدارنگه په آخرت کې هم احساس کړي، هغه مهال
 چې هر چا ته د هغه له کړو وړو سره سم جزا يا سزا ورکول کېږي، هغه وخت چې نېکان به
 جنت ته ننوځي او د بدانو ځای به د جهنم اور وي. يوازې هماغه وخت به دوزخيان دا هيله
 وکړي چې يو ځل بيا خپل تېر ژوند ته ورستانه شي تر څو نېک کارونه ترسره کړي او د نېکښو
 څښتنان شي. خو افسوس، دا هېڅکله هم امکان نه لري، دا ځکه چې هغوی په خپل لېونتوب
 کې د ښه کېدو وار له لاسه ورکړی او اوس د دوی د سزا وخت را رسېدلی دی.
 الله تعالی فرمايي:

((او څوک چې کافر شوي د هغو دپاره د جهنم اور دی، نه به ورباندې
 حکم کېږي چې مړه شي او نه به يې څه عذاب ترې سپکېږي، هر
 ناشکره ته موږ همدا ډول سزا ورکوو. او دوی به پکې چيغې وهي چې
 اې زموږ ربه! موږ وباسه چې ښه کارونه وکړو، هغسې نه چې موږ به
 کول (وبه وېلې شي) آيا موږ دومره عمر نه وو درکړی چې (که) څوک
 پکې څه درس اخلي، درس اخيستلی شي او وپروونکی هم درغلی وو،
 نو اوس يې (خوند) وځکئ، د ظالمانو دپاره څوک مرستندوی نشته.))

(فاطر: ۳۶-۳۷)

د هغوی دا ادعا به په دې ځورونکې پوښتنې وځپل شي:

((...آيا موږ دومره عمر نه وو درکړی چې (که) څوک پکې څه درس

اخلي، درس اخيستلی شي او وپروونکی هم درغلی وو...)) (۱)

په دې توگه الله جل جلا له انسان ته د هېڅ ډول بانو او پلمو لار نه ده پرې ايښې تر څو هغه ته نور وخت هم ورکړي چې د هغه اوامر پکې ترسره کړي او د هغه له منع کړو شيانو ځان وساتي. دلته د هغو خلکو يادونه موخه نه ده چې شپېته کاله ژوند يې کړی وي، دا ځکه چې هغوی د هوښيارېدو او وښتيا، د سې لارې د موندلو او توبې ويستلو لپاره پرېمانه فرصتونه لرلي دي. بيغمبر عليه السلام فرمايي:

((الله د هغه انسان پلمه نه مني چې هغه (الله) ورته شپېته کاله عمر

ورکړی وي...)) (۲)

^۱ فاطر: ۳۷

^۲ رواه البخاري.

(۳)

د وخت په وړاندې د مسلمان دنده

که وخت دومره مهم وي لکه وړاندې مو چې بحث پرې وکړ چې پخپله له ژوند سره هم معنا گڼل کېږي، نو بیا انسان د خپل وخت په وړاندې ډېر زیات مسؤلیتونه او دندې لري. دی باید پر دې دندو وپوهېږي او دا پوهه په عقیده او باور واړوي او بیا همدا باور او عقیده په عمل او لاسته راوړنې بدل کړي.

له وخت څخه د گټې لېوالتیا:

د مسلمان د خپل وخت په وړاندې تر ټولو لومړنۍ دنده دا ده چې باید ښه ساتنه یې وکړي، کټ مټ هماغسې لکه د خپلې شتمنۍ ساتنه چې کوي او یا له هغې هم زیات؛ او په داسې لارو کې یې وکاروي چې د ده او د خپل امت دواړو لپاره یې گټور او مفید وي.

دا ځکه چې اسلاف (رحمهم الله تعالی) د وخت د ارزښت په اړه تر بل هر چا ښه پوهېدل، هغوی له وخت سره د چلند په برخه کې له هر چا زیات احتیاط کوونکي وو. دا د حسن بصري په خبرو کې له ورايه برېښي، هغه وایي چې له داسې خلکو سره مخ شوی يم چې د خپل وخت ساتنه یې له هغه زیاته کوله چې نن ورځ یې مور د خپلو شتمنیو کوو.

همدا لامل دی چې داسې خلک د خپل وخت سمې کارونې ته په خاصه توگه لېواله وو او هېڅکله یې هم بې ځایه نه تېراوه، لکه عمر بن عبد العزيز وایي: ((یقیناً، شپه او ورځ په تا کې کار کوي، نو ته په هغو کې کار وکړه.)) هغوی به ویل چې د وخت بې ځایه تېرول له وخت سره د کرکې نښه ده او دغه راز په دې باور وو چې وخت د تورې په څېر دی: که یې ته غوڅ نه کړې، نو وخت به تا غوڅ کړي. دغه اند او باور دوی تل هڅول تر څو د ځان د ودې لپاره زیار وباسي. هغوی باور درلود چې: هغه څوک چې نن یې د پرون په څېر دی، غمجن او ویر لړلی دی؛ خو هغه څوک چې نن یې له پرون څخه بدتره دی، بدمرغه او بدبخته دی.

هغوی دومره محتاط وو چې یوه ورځ، تر دې چې د ثانیې یوه وره برخه یې هم نه پرېښوده چې بې گټې تېره شي، یا به یې په گټور علم کې تېروله، یا به یې ښه کارونه کول، یا به یې د خپلو خواهشاتو پر وړاندې مبارزه کوله، او یا به یې هم نورو ته ښېکنه رسوله. هغوی تل له دې وېرېدل چې وخت به ترې بې گټې تېر شي او دوی به یې په اړه خبر هم نه لري. دا حقیقت د ابن مسعود رضي الله عنه له دې وینا ډېر ښه څرگندېږي، دی وایي: پر هېڅ شي کله دومره نه

يم پښېمانه شوی، لکه پر هغې ورځې چې تېره شوې وي او ما ترې گټه نه وي اخیستي. او یو بل عالم وايي: زما هغه ورځ به ځایه تېره شوې چې ما پکې داسې علم نه وي ترلاسه کړی چې الله جل جلا له ته یې ور نږدې کړی اوسم. دغه راز یو هوښیار وايي: هر هغه څوک چې یوه ورځ به له دې تېره کړي چې گټه ترې پورته کړي، یقیناً ځان یې تېر ایستی دی.

خو نن ورځ چې مسلمانان په څه ډول د وخت په به ځایه تېرولو وینو، زړونه مو له غم او خفگان څخه ډکېږي. په حقیقت کې د وخت به ځایه تېرول، د شتمنۍ او دارايۍ له به ځایه لگولو ډېر زیانمن او خطرناک دی، دا ځکه چې د شتمنۍ پر عکس د وخت عوض او بدیل هېڅکله نه شو موندی.

یوه هغه جمله چې مور یې نن سبا هر چېرته اورو، هغه ((د وخت وژنه)) ده. مور وینو چې خلک ساعتونه ساعتونه ناست وي، هېڅ هم نه کوي مگر په نږد، شترنج او تاش کولو بوخت وي. هغوی اصلاً په دې فکر نه کوي چې دا ډول وخت تېرول یې سم کار دی او که ناسم. دوی په بشپړ ډول له خپلو دیني وجایبو او دندو غافل وي او یوازینۍ بوختیا یې د وخت وژل وي. دا ډول خلک د خواخوږۍ او مرستې وړ دي، ځکه دوی له دې ناخبره دي چې د وخت په وژلو، دوی پخپله خپل ځانونه وژني. نو، د وخت وژل د ځانونه په څېر ده او داسې یوه سرغړونه ده چې د ټولو خلکو په مخکې ترسره کېږي، خو هغه خلک چې دا سرغړونه ترسره کوي، بالکل نه غندل کېږي، ځکه چې خلک په دې نه پوهېږي چې دا جرم څومره ستر او ښايي بدتر دی، او په ټوله کې دوی اصلاً دې شعور نه لري چې یوه ناسمه کړنه ترسره کوي.

د اوزگار وخت سمه کارونه:

فارغ او اوزگار وخت یو داسې نعمت دی چې ډېری له پامه غورځول کېږي او ډېری خلک ترې استفاده نه کوي، څنګه چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((د الله تعالی دوه نعمتونه دي چې ډېری خلکو هېر کړي: شتمني

او اوزگار وخت.)) (۱)

له اوزگار وخت څخه مور له دنیوي کارونو څخه د اوزگار تیا معنا اخلو چې دا کار مو په ټوله کې د راتلونکي ژوند په اړه له فکر او اندېښنې څخه راګرځوي. دا خبره له هغو اسلامي احکامو سره تضاد نه لري چې انسان د خپل ژوند لپاره کار کولو ته هڅوي. انسان باید کار وکړي، خو دې

^۱ رواه البخاري.

ته يې بايد پام وي چې هېڅ کار يې هم د الله له خوا د ور له غاړې احکامو څخه را ونه گرځوي او د ژوند د خوښيو او غوښتنو کندنې ته يې ور ونه غورځوي.

له همدې کبله، دا په اصل کې د دين او دنيا تر منځ د انډول رامنځته کولو مسئله ده او دا انډول او توازن دا بېلگه په ښه ډول څرگندوي: دلته يو داسې کس چې د الله اوامرو ته ژمن او ولاړ وي له يوه داسې سوداگر سره پرتله کېږي چې شتمني او اوزگار وخت يې ټوله پانگه او د بريا د لاسته راوړو او گټې کولو وسايل دي. نو له دې بېلگې څخه څرگنده ده چې هر هغه څوک چې د الله تعالی احکامو ته غاړه ږدي، په گټه کې دی او هر هغه څوک چې له شيطان سره معامله کوي خامخا به خپله پانگه له لاسه ورکوي او زيانمن به وي.

په يوه بل حديث کې نبي کریم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

((پنځه شیان له پنځو نورو مخکې وکاروه... او هغه مبارک د همدې

پنځو شیانو تر منځ دا هم یاد کړل چې: خپل اوزگار وخت مخکې له

بوختيا څخه.)) (۱)

دا په دې معنا ده چې فارغ وخت به د تل لپاره نه وي، ځکه ډېر ژر به د وخت دا تشه په ښو يا بدو کارونو ډکه شي. هغه څوک چې په نېکيو او تقوا يې ډکه کړي، بريالی دی؛ او هغه چې په ناروا چارو او سرغړونو يې ډکوي، بدمرغه دی.

ځينې صالحين وايي چې فارغ وخت يوه ستره لورپينه ده، که يې انسان د خپلو بې واکو خواهشاتو په لاس کې ورکړي، نو الله به يې له هغې تقوا او سپېڅلتيا بې برخې کړي چې په زړه کې يې لري.

يو عالم وايي چې دا د ستر خپگان ځای دی چې له هر ډول بوختياوو اوزگار اوسې او بيا هم د الله جل جلاله په لور ور ونه دانگې.

صالحو اسلافو به له هغو خلکو کرکه کوله چې بوختيا به يې نه لرله ځکه اوزگار وخت رحمت په زحمت بدلوي. په دې ځای کې سړي او ښځې دواړه برابر دي ځکه که چېرې اوزگار وخت سړي بې لارې کولی شي، نو دا شی ښځې هم پر نارواوو اخته کولی شي او دا د يوسف عليه السلام له کيسې ډېره ښه څرگندېږي. د يوسف د بادار ښځه پر ده ميينه وه او له بېلا بېلو لارو يې هڅه کوله چې د هغه مينه لاسته راوړي، خو په دې موخه کې پاتې راغله. هغه خپل له اسانتياوو او هوساينو ډک ژوند دې کار ته لمسولې وه او له دې له ورايه برېښي چې فارغ وخت

^۱ رواه الحكيم.

هغه مهال لایات خطرناک شي چې کله یو څوک ځوان وي، جنسي خواهشات یې زیات او د داسې خواهشاتو د پوره کولو لپاره یې پیسې هم په لاس کې وي.

ښو کارونو ته بیرته:

د ښو مسلمانانو، هغه چې د وخت ارزښت پېژني او پر اهمیت یې پوهېږي، لپاره دا اړینه او لازمي ده چې تر خپله وسه خپل وختونه له ښو کارونو ډک کړي. له دې کار سره باید د غفلت چلند ونه شي او نه هم له یوې ورځې نه بلې ورځې ته وغځول شي.

ځینې هغه دعا گانې چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته سهار او ماښام د کولو لپاره ښودلي، دا ښيي چې اسلام تنبلي او سستي ته څومره د کرکې په سترگې گوري. د بېلگې په ډول، دی مبارک په یوې دعا کې فرمایي:

((ای الله، له غم او خپگان څخه تا ته پناه در وړم او له تنبلی او معلولتیا څخه ستا د پناه غوښتونکی یم.))

له همدې امله قرآن عظیم الشان مسلمانانو ته امر کوي چې مخکې له دې چې په کوم بل کار یا دنده بوخت شی، د ښو کارونو په لور بیرته وکړی:

((او هر چا ته یو لوری دی چې هغه مخ ورگرځوونکی دی نو تاسو په ښېگڼو کې سیالي کوئ، هر چېرته چې یاستئ، ټول به الله راولي، بې شکه الله په هر څه وسي دی.))

(البقرة: ۱۴۸)

الله سبحانه و تعالی همدا رنگه فرمایي:

((او که الله غوښتي وای نو تاسو ټول به یې یو امت گرځولي وای خو د دې لپاره (یې داسې وکړل) چې په هغه څه کې مو و ازمایي چې درکړي یې دي، نو په ښېگڼو کې یو له بله وړاندې شی د الله لور ته ستاسو ټولو ستنېدل دي بیا به مو په هغه څه خبر کړي چې پکې مو شخړه کوله.))

(المائدة: ۴۸)

په یو بل ځای کې الله جل جلا له د جنت لپاره د مسلمانانو د لېوالتیا حس پیاوړی کوي او فرمایي:

((او د خپل رب د بښنې او هغه جنت په لوري بېرته وکړئ چې پلنوالی
يې (لکه) اسمانونه او ځمکه ده، متقيانو ته چمتو شوی.))

(آل عمران: ۱۳۳)

او په يو بل آيت کې الله تعالی فرمايي:

((رامنده کړئ د خپل رب د بښنې او هغه جنت په لور چې پلنوالی
يې د آسمان او ځمکې د پلنوالي غوندې دی...))

(الحديد: ۲۱)

په دې ډول الله تعالی په خپل کتاب کې د جنت او بښنې په لور د سيالی او وړاندې کېدو
هڅونه کوي. يا په بل عبارت، د ايمان، تقوا، بښنې او نېکو کارونو په لور هڅول کوي، ځکه
همدا هغه وسایل دي چې د هغه رحم، لورېښې او بښنې ته مو ورسوي. په دې چارو کې سيالي
ستايل شوې او خوښ عمل بلل شوی، ځکه الله تعالی فرمايي:

((چې مهر به يې مېنک وي. او سيالي کونکي دې په همدې کې سيالي
وکړي.))

(المطففين: ۲۶)

هغه لور ذات خپل ځينې ځانگړي پيغمبران او استازي هم ستايي، فرمايي:

((بې شکه هغوی (ټولو) په نېکيو کې بېرته کوله او موږ يې (د ثواب)
په مينه او (له عذاب نه) په وېره ور بللو او خاص موږ ته غاږه
اېښودونکي وو.))

(الانباء: ۹۰)

په همدې ډول، الله سبحانه و تعالی په يوه بل آيت کې خپل رښتيني او نېک بندگان د ستاينې
په ټکو يادوي، فرمايي:

((په الله او وروستی ورځ ايمان راوړي، دنېنگيو امر کوي، له بديو
ايسارول کوي، په ښو چارو کې بېرته کوي او همدا دوی د صالحانو له
ډلې دي.))

(آل عمران: ۱۱۴)

خو بل خوا بيا الله تعالى منافقان غندلي او رتلي دي، فرمايي:

((... او كله چې لمانځه ته پاڅېږي نو په لټۍ سره پاڅېږي...))

(النساء: ۱۴۲)

په يوه بل آيت كې يې الله تعالى په هكله فرمايي:

((... او لمانځه ته نه راځي مگر په لټۍ (زړه نا زړه) او خيرات نه كوي

مگر په ناخوښۍ سره.))

(التوبة: ۵۴)

دغه راز پيغمبر عليه السلام به هم خلك مخكې له دې چې له كوم خنډ يا ناوړه حالت سره مخ شي، ښو كارونو ته د وړاندې كېدو په پار هڅول او تشويقول، دى مبارك فرمايي:

((آيا تاسې يوازې بډاينې ته سترگې په لار ياستئ چې د ظلم په لور

مو تېل وهي؛ بې وزلي ته چې له بې وسۍ سره مو مخ كوي او ناروغۍ

مو له منځه وړي؛ زوروالي ته چې د لېونتوب لار در ښيي او مرگ ته

مو ور نږدې كوي او دغه راز دجال ته: او دجال اوس نشته، يو

راتلونكى كړ او دى؛ او يا د قيامت ورځ ته، هغه ساعت چې تر ټولو

زيات تريخ او غم لرونكى به وي.)) (۱)

د وخت تېرېدا ته پاملرنه:

مؤمن بايد غافل ونه اوسي چې شپې او ورځې يې د سترگو په وړاندې تېرې شي. پكار ده چې په دې اړه فكر وكړي چې شپې او ورځې په څه ډول نوي زاړه كوي، لږې را نږدې كوي، ژوند ته د پاى تكي ږدي، ځواني په زړښت بدلوي او زاړه ورسټوي.

نو، د يوه مسلمان په وړاندې بايد شپې او ورځې بې هدفه وا نه وړي او نه وخت پرې داسې تېر شي چې گټه يې ترې نه وي پورته كړې او هڅه يې نه وي كړې چې درس او عبرت ترې واخلي. هر ساعت يا هره شېبه د نړۍ په بېلا بېلو برخو كې بې شمېره پېښې رامنځته كېږي. ځينې پېښې د پوهېدو وړ وي، خو ځينې بيا نه وي. په هره شېبه كې د بېلا بېلو حالتونو او شرايطو خلك هدف گرځي: ځينې له بې وزلي شتمن كېږي، ناروغ خپله روغتيا بيا مومي، خپگان پر خوشالي بدلېږي او ستونزې خپل ځاى هوساينې او سوکالی ته پرېږدي. دا يوازې هغه څوك وينې چې

^۱ رواه الترمذي.

هوبنيار وي او په نړۍ کې د رامنځته کېدونکو پېښو مخنيوی کولی شي يا ترې گټه اخيستی شي او هغه څوک چې د وخت له تېرېدو سره سم د يو نوي څه د زده کولو وړتيا لري. خو هغه چې شيانو ته د ځير کېدو له وړتيا بې برخې وي، هېڅکله به هم د دې جوگه نه شي چې له وخت څخه يو څه زده کړي ځکه د دوی لپاره د شپې او ورځې اوبښتون بې معنا او بابيزه دی. دا حقيقت د الله تعالی په آيتونو کې په ښه توگه څرگند شوی، فرمايي:

((د آسمانو او ځمکې په پيدايښت او د شپې ورځې په اوبښتون کې

حتماً عقلمنو ته ډېرې نښې (د عبرت) دي.))

(آل عمران: ۱۹۰)

په يوه بل آيت کې الله رب العزت فرمايي:

((الله شپه او ورځ (سره) اړوي بې شکه په دې کې د سترگورو دپاره

يو (لوی) درس دی.))

(النور: ۴۴)

د وخت مدیریت:

يو مسلمان بايد په دې پوه وي چې خپل وخت څنگه منظم کړي او پکار ده چې د خپلو دنيوي او ديني چارو لپاره په دې هيله رښتيني پلان او مهالوېش جوړ کړي چې دنيوي چارې يې د ديني فرايضو له پولو وا نه وړي. په دې معنا چې دی بايد په دې پوه وي چې په څه ډول خپل لومړيتوبونه وټاکي: تر ټولو مهم او تر ټولو اړين کار بايد لومړی ترسره شي او بايد له مهالوېش سره سم مخکې يو وړل شي.

د همدې يوه برخه نبي کریم عليه السلام د ابراهيم عليه السلام له صحايفو روايت کړې، په دې کې راځي:

((يو عاقل انسان - چې لېونی نه وي - بايد څلور ساعته ولري: يو

ساعت بايد د خپل خدای (عبادت) ته ورکړي؛ يو ساعت د خپلو

اعمالو محاسبه وکړي؛ يو ساعت د الله تعالی په مخلوق کې په غور

کولو تېر کړي او يو ساعت د خپل خوراک او څښاک د اړتيا په

بشپړولو کې ولگوي.)) (۱)

^۱ رواه ابن حبان و الحکيم.

او دا مهالوېش د هغو خلکو لپاره دی چې د خپل وخت تنظیم ته تر ټولو زیاته اړتیا لري او ډېرې زیاتې دندې او پرېمانه مسؤلیتونه ور له غاړې وي او په هکله یې فکر او اندېښنه لري. د دوی ژوند تر دومره بارونو لاندې وي چې د خپلو کارونو لپاره یې د لا زیات وخت غوښتنې احساس ته اړ کوي.

د وخت مدیریت په ځان کې د آرام او تفریح لپاره هم وخت رانغاړي، ځکه دا حقیقت دی چې زړه او دغه راز بدن له پرلپسې کار وروسته ستړی او ستومانه کېږي او تفریح ته ژوره اړتیا لري.

همدا لامل دی چې موږ باید وخت په وخت دمه او تفریح وکړو؛ خو دا تفریح هم باید د روا بریدونو دننه ترسره شي. حضرت علي رض په څرگند ډول ویلي چې زړه باید وخت په وخت دمه او تفریح وکړي، که داسې ونه شي او هر وخت په کار بوخت وساتل شي، هله بیا زړه ړندېږي.

نو مسلمان باید د ناسمو او بې ځایه بوختیاوو له امله خپل ځان، کورنۍ او ټولنې ته زیان ونه رسوي او خپلې اساسي دندې له پامه ونه غورځوي. او دا شرط د هغه مهال لپاره هم دی چې کله دی خپل ځان د خدای په عبادت کې ستومانه کوي.

له همدې کبله پیغمبر علیه السلام خپلو صحابوو ته چې د شپې له خوا په ده مبارک پسې د لمانځه کولو لپاره را ټول شوي وو، وویل:

((هغو کارونو ته اوږه ورکړئ چې زغملی یې شی، ځکه الله هېڅکله هم نه ستومانه کېږي خو تاسې به ستومانه شی؛ او الله ته تر ټولو خوښ عمل هغه دی چې تلپاتې وي، که څه هم لږ وي.)) (۱)

په یو بل ځای کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((بې له شکه د اسلام دین د آسانۍ دین دی او څوک چې په خپل ځان باندې دین سخت کړي ارومرو مغلوبېږي او بیا نه شي کولی چې په همدې ډول دوام ورکړي. نو باید په دین کې له حده تېری ونه کړئ، بلکې د بشپړتیا په لور هڅه وکړئ او غوره ثواب او اجر ترلاسه کړئ.)) (۲)

^۱ رواه البخاري و مسلم.

^۲ رواه البخاري و النسائي.

پیغمبر علیه السلام هغو کسانو ته لارښوونه وکړه چې په قرآن کریم لوستلو، د شپې په لمانځه، روژې نیولو او په عاجزی کې یې له بریده تېری کاوه، نبی کریم علیه السلام فرمایي:

((یقیناً بدن مو پر تاسې حق لري، ښځې مو پر تاسې حق لري او

مېلمانه مو پر تاسې حق لري.)) (۱)

رسول الله صلی الله علیه وسلم یو ځل هغو صحابوو ته چې په رهبانیت او د دین په کارونو کې یې له سمو او مناسبو بریدونو تېر کړی وو، وفریل:

((بې له شکه، زه په تاسې کې له الله زیات وېرېدونکی او پر دین پوه

یم، زه قیام(د شپې لمونځ) هم کوم او خوب هم کوم، روژه هم نیسم

او پرېږدم یې هم او له ښځو سره نکاح هم کوم، نو هر هغه څوک چې

زما له سنت څخه مخ اړوي، زما له امت څخه نه دی.)) (۲)

دا له همدې کبله ده چې اسلام انسان ته اجازه ورکوي چې د ژوند له رنگینیو او هوساینو د خپلو روا بریدونو په داخل کې خوند واخلي. همدا لامل دی چې کله پیغمبر علیه السلام د خپل یوه صحابي حنظله رض په اړه واورېدل چې له دې امله د منافقت تور پرې لگېدلی وو چې د پیغمبر علیه السلام په مخکې به یې یو څه کول او د خپلې کورنۍ په وړاندې بل څه. نو پیغمبر علیه السلام ورته وفرمایل:

((ای حنظله! که ته په هماغه حالت پاتې شې چې زما په وړاندې یې،

نو پرېښتې به سلام درباندي وايي، خو ای حنظله یو یو ساعت.)) (۳)

په حدیث کې له یو یو ساعت نه مراد دا دی چې یوه گړۍ د خپل خدای او یوه گړۍ د خپل زړه لپاره.

الأسمايي وايي چې یوه اعرابي ښځه مې ولیده چې په لاس کې یې تسبیح نیولې وې، او په ورته وخت کې یې سینکار هم کاوه. نو ورته ومې ویل: ((څنگه داسې یو کار کولی شې؟)) یعنې په دې ښځې مې گمان وکړ چې دا به له هغو ښځو وي چې الله یې هېر کړی، د ښایستوالي او زړه رابښکلتیا ښځه به وي. خو د هغې ښځې ځواب ډېر لنډ او له هوښیاری ډک وو، ویې ویل: ((الله تعالی پر ما حق لري او زه هېڅکله هم له دې حق څخه مخ نه اړوم، او د تفریح او ساعت تېري

^۱ رواه البخاري.

^۲ رواه البخاري.

^۳ رواه مسلم.

لپاره هم فارغ وخت راکول شوی.) (الاسمائي وايي چې د هغې له خُواب څخه پوه شوم چې هغه يوه صالحه او رښتینې ښځه وه، چې یو مېړه یې درلود او د هغه لپاره یې سینگار کاوه.

هر کار خپل وخت لري:

یو غوره مسلمان باید په دې پوه وي چې کوم کار د زړه، ژبې او د بدن د هر غړي د هوساینې له مخې له کوم وخت سره ښه سمون خوري. په بل عبارت، دی باید د سم کار لپاره سم وخت وپېژني، ځکه دا به یې د دې جوگه کړي چې د هغه کار په ترسره کولو کې له خپل ټول وس او توان څخه کار واخلي او دغه راز د الله تعالی له مرستې او توفیق څخه به هم برخمن وي.

د دې معنا په هغې لارښوونې کې ښه څرگنده شوې چې ابو بکر رض، عمر رض ته وکړه کله چې عمر رض غوښتل چې په خلافت کې له ابو بکر رض نه مخکيوالی وکړي. ابو بکر رض ورته وویل: پوه شه اې عمره! چې د ورځې احکام به ونه منل شي که د شپې له خوا ترسره شي او پوه شه چې د شپې عبادات به قبول نه شي، که د ورځې له خوا ترسره شي.

نو دا د یوه کار په هر وخت کې د کولو وصیت نه، بلکې د یوه کار په خپل سم وخت کې د کولو ترغیب دی. له همدې کبله الله تعالی د دیني اوامرو د ترسره کولو ځینې ځانگړي وختونه غوره کړي چې باید بابېزه تېر نه شي. د بېلگې په ډول د لمنځونو په هکله الله تعالی فرمایي:

((... بی شکه لمونځ په ټاکلو وختو کې پر مؤمنانو فرض دی...))

(النساء: ۱۰۳)

د روژې په هکله الله تعالی فرمایي:

((... نو تاسو نه چې څوک دا میاشت بیامومي، هغه دې روژه

ونيسي...))

(البقرة: ۱۸۵)

د حج په اړه الله تعالی فرمایي:

((د حج څو معلومې میاشتې دي...))

(البقرة: ۱۹۷)

او د زکات په هکله الله سبحانه و تعالی فرمایي:

((... او د هغه حق ورکوي (عشر) د فصل اخیستو په ورځ...))

(الانعام: ۱۴۱)

د زره او ژبې اعمال هم باید په ټاکلو وختونو او سمو ځایونو کې ترسره شي.
يو هوبنډيار وايي چې هر کس له څلور ډوله تجربو سره په څلورو بېلابېلو وختونو کې مخ کېږي.
پر هغه د خوښۍ، ستونزې او کړاو؛ اطاعت او فرما بردارۍ؛ او همدا رنگه د نافرمانۍ وختونه
راځي. په دې ټولو حالاتو کې پر ده د الله تعالی له خوا ځينې احکام ټاکلي دي، دا ځکه چې
الله تعالی د ده خالق او پيدا کوونکی دی.

د دې خبرې څرگنداوی په دې ډول دی چې: کله چې يو څوک د اطاعت په حالت کې وي، باید
له الله منندوی وي چې ده ته يې نېغه لار ښودلې. کله چې د خوښۍ په حالت کوي نو بيا هم
باید له الله مننه وکړي چې له خوښۍ ډک زره يې ور په برخه کړي. خو کله چې د نافرمانۍ په
حالت کې وي، نو پکار ده چې توبه وباسي او له الله بښنه وغواړي. او وروستی يې هم دا چې
کله انسان له ستونزو يا کړاوونو سره مخ وي، نو باید صبر او زغم ولري.

دا څلو واره حالتونه په عظیم کتاب قرآن کریم کې یاد شوي. د بېلگې په ډول د اطاعت او
فرما بردارۍ د حالت په اړه لولو چې:

((ورته ووايه: (دا) د الله په فضل او رحمت سره دی نو په دې سره

دې خوشاله وي، دا له هغه څه غوره دی چې خلك يې را غونډوي.))

(يونس: ۵۸)

د خوښۍ او سوکالی د حالت په اړه په يو بل آيت کې فرمايي:

((... خورئ د خپل رب له روزۍ نه او شکر يې وباسئ، دا پاکيزه

ښار او هغه بښونکی رب دی.))

(سبا: ۱۵)

د نافرمانۍ د حالت اړوند الله تعالی فرمايي:

((ورته ووايه! اې زما هغو بندگانو چې پر خپلو ځانو يې ظلم کړی د

الله له رحمته مه ناهيلي کېږئ، يقيناً الله ټول گناهونه بښي بې شکه

هماغه ډېر بښونکی مهربان دی.))

(الزمر: ۵۳)

او د ستونزو او کړاوونو په تړاو فرمایي:

((او خامخا به تاسو په څه ډار، لوږه، او د مالونو، ځانونو او مېوو په څه کمښت وازمایو نو صبر کوونکو ته (د ثواب) زېږی ورکړه. هغوی ته، چې کله یو مصیبت ور ورسېږی نو وایي موږ د الله یو او د هغه په لور ستنېدونکي.))

(البقرة: ۱۵۵ – ۱۵۶)

دغه راز نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((د مؤمن حال د تعجب وړ دی. په هر حال کې ورته خیر او ښېگڼه رسېږي او نه رسېږي دا خیر مگر مؤمن ته. که یو څه خوښي پرې راشي، شکر پرې باسي نو دا ورته خیر دی. او که څه کړاو ور رسېږي نو صبر پرې کوي او دا هم ورته خیر دی.)) (۱)

د غوره وختونو لټون:

یو ښه مسلمان چې تل په ښو کارونو کې له نورو وړاندیتوب کوي، ورته بویه چې هغه وختونه ولټوي چې الله له ځانگړو برکتونو او فضایلو ډک کړي، لکه څرنګه چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((خدای مو ځینې وختونه برکتمن کړي، نو ویې لټوی.)) (۲)

هغسې چې الله تعالی ځینو کسانو ته په ځینو نورو ځانګړی لوراوی او فضیلت ور په برخه کړی، ځینو نوعو ته یې ګټورتیا ورکړې او ځینې ځایونه یې برکتمن کړي، نو دا طبیعي ده چې ځینو وختونو ته یې هم فضیلت او لوراوی ور په برخه کړی ځکه هماغه د ټولې نړۍ خالق او هستوونکی دی. هغه لور ذات فرمایي:

((او ستا رب چې څه غواړي هغه پیدا کوي او غوره کوي یې، ددوی څه اختیار نشته...))

(القصص: ۶۸)

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه الطبراني.

الله تعالی د شپې د وروستی برخې ساعتونه برکتی کړي. دا هغه وخت دی چې الله تعالی په داسې کیفیت د خپلو بندگانو لپاره د ځمکې اسمان ته را نښکته کېږي چې له شان سره یې ښایي او غږ پرې کوي:

((آیا څوک شته چې بښنه رانه وغواړي او زه یې گناهونه ور وبښم؟
شته څوک چې توبه وباسي او زه یې توبه قبوله کړم؟ شته څوک چې
له ما غوښتنه ولري؟ شته څوک چې له ما دعا وغواړي؟ او (دا) تر رڼا
کېدو پورې (دوام کوي).)) (۱)

همدا لامل دی چې سپېڅلی او رښتینی ذات الله جل جلا له فرمایي:

((بې شکه متقیان په باغونو او چینو کې دي. څه چې خپل رب یې
ورکړي د هغو را اخیستونکي به وي، یقیناً هغوی له دې نه وړاندې
نېکان وو. هغوی به د شپې لږ (وخت) ویده کېدل. او په سهارونو
کې به یې بښنې غوښتلې.))

(الذاریات: ۱۵ – ۱۸)

رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((هغه وخت چې الله خپل بنده ته له بل هر وخت نه زیات ور نږدې
وي د شپې وروستی درېیمه برخه ده، نو که تاسې یو له هغو کسانو
یاستئ چې په دې گړۍ کې الله یادولی شئ، نو همداسې وکړئ.))
(۲)

الله تعالی ته تر ټولو خوښه ورځ د جمعې مبارکه ورځ ده. د جمعې ورځ د مسلمانانو اونیز اختر
دی چې دوی پکې د جمعې لهونځ ترسره کوي. او په دې ورځ کې یوه گړۍ داسې وي، که په
هغې کې یو مسلمان له الله تعالی څه وغواړي، نو خامخا به یې ترلاسه کړي.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((څوک چې د جمعې لمانځه ته په لومړي وخت کې ځان ور ورسوي
نو داسې دی لکه یو اوبن یې چې صدقه کړی وي، او څوک چې په
دوهم ساعت کې ور ورسېږي، نو داسې دی لکه غویی یې چې صدقه

^۱ رواه احمد و مسلم.

^۲ رواه الترمذي.

کړی وي، هغه چې په درېیم ساعت کې ور ورسېږي داسې دی لکه
 اوزه یې چې صدقه کړې وي، هغه چې په څلورم ساعت کې ور
 ورسېږي نو داسې دی لکه چرگه یې چې خیرات کړې وي او بیا یوه
 هگی؛ خو کله چې امام د خطبې لپاره په منبر کېني، نو پرېنتې هم
 د خطبې د اورېدو په پار جومات ته ننوځي.)) (١)

او دغه راز الله تعالی ته د کال تر ټولو خوښې او نږدې ورځې د ذوالحجې میاشتې لس ورځې
 دي، او په دې لسو کې تر ټولو غوره د عرفې ورځ ده. پیغمبر علیه السلام یې په دې ټکو یادونه
 کړې:

((الله تعالی ته له دې لسو ورځو څخه زیاتې غوره او خوښې ورځې
 نشته. ویې ویل: ای د الله رسوله! آیا د الله په لاره کې جهاد هم نه؟
 ځواب یې ورکړ: نه، د الله په لاره کې جهاد هم نه، پرته له دې چې
 یو سړی له خپل روح او شتمنۍ سره ووځي او په داسې حال کې بېرته
 راوگرځي چې له دې څخه یو هم ورسره نه وي.)) (٢)

کله چې الله ته د تر ټولو غوره میاشتو خبره راشي، نو بې له شکه چې هغه د روژې میاشت ده.
 دا میاشت له یوه ځانگړي مقام څخه برخمنه ده او هغه دا چې په دې میاشت کې قرآن کریم
 پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی او مسلمانانو ته د روژې، د شپې لمانځه او د
 ښو کارونو د ډېرولو امر شوی. په دې توگه، روژه د ښکيو او تقوا میاشت ده. همدا لامل دی
 چې سلف صالحینو به په ډېرې لېوالتیا د دې میاشتې غوښتنه کوله تر څو خپلې نیمگړتیاوې
 ورژوي او ځان له گناهونو پاک او سپېڅلی کړي.

له عبادۀ ابن الصامت رضي الله عنه څخه روایت دی چې پیغمبر علیه السلام یوه ورځ د روژې
 په میاشت کې وفرمایل:

((روژه درته د برکتونو د میاشت په توگه راغلې او الله مو په دې
 میاشت کې ساتنه کوي؛ نو خپل رحمتونه درباندي نازلوي، گناهونو
 مو رژوي او دعاوې مو قبلوي. په دې کې مو سيالي ته گوري او د
 پرېستو په وړاندې مو ستاینه کوي. نو الله ته مو تقوا او رښتینولي

^١ رواه البخاري و احمد.

^٢ رواه البخاري.

وړاندې کړئ، ځکه بد مرغه کس هغه دی چې په دې میاشت کې یې
د الله پېرزوینه، بښنه او لوړبڼه په برخه نه شي.)) (۱)

که څه هم د روژې ټوله میاشت یوه ارزښتناکه او له برکتونو ډکه میاشت ده، خو وروستی لس
ورځې یې تر ټولو زیاتې له ارزښت او اهمیت څخه برخمنې دي او کولی شو دا ارزښت یې په
لاندې دوو علتونو کې څرگند کړو:

لومړی، دا ورځې د دې برکتمنې میاشتې وروستی ورځې دي او هغه اعمال چې په دې ورځو
کې ترسره شوي وي، زیات ارزښت او اجر لري. همدا لامل دی چې په یوې دودیزې دعا کې
راځي:

((ای الله، زما د ژوند تر ټولو غوره پړاو وروستی پړاو وگرځوه؛ او تر
ټولو غوره اعمال مې وروستني اعمال وگرځوه؛ او زما تر ټولو غوره
ورځ هغه کړه چې له تا سره پکې مخ کېږم.))

دوهم، د قدر شپه یو له دې غوره وختونو څخه ده او دا هغه شپه ده چې الله تعالی پکې
برکتونو نازلوي، لکه الله تعالی فرمایي:

((بې شکه موږ هغه (قرآن) د قدر په شپه نازل کړی. او ته څه پوه
کړی یې چې د قدر شپه څه ده؟ د قدر شپه له زرو میاشتو غوره ده.
په هغې کې ملايکان او روح د خپل رب په اجازه د هر (ټاکلي) کار
دپاره را کوزیږي. هغه (ټوله) سلامتیا ده، تر سهار ختلو پورې.))

(القدر: ۱-۵)

د روژې په دې لسو ورځو کې، پیغمبر علیه السلام به د شپې لمونځ کاوه او د کورنۍ غړي به
یې هم پاڅول چې په دې کار کې ورسره گډون وکړي.

له روژې وروسته محرمې میاشتې راځي چې د رجب، ذوالحجې، ذوالقعدې او محرم څلور
میاشتې دي. الله تعالی فرمایي:

((په حقیقت کې د الله په وړاندې د میاشتو شمېر دولس دی، د الله
په کتاب کې له هغې ورځې چې اسمانونه او ځمکه یې پیدا کړي چې

^۱ سیوطي په خپل کتاب ((الجامع الکبیر)) کې راوړی او الطبراني ته یې راجع کړی.

له هغو نه څلور حرامې دي، همدا سم دين دى، نو په دغو کې پر
خپلو ځانو ظلم مه کوئ...))

(التوبة: ۳۶)

د مسلمان د ورځني ژوند مهالوېش:

د الله تعالى د رحمتونو د ترلاسي په موخه چې کله يو مسلمان خپل ورځنی ژوند برابر وي، نو
بايد د اسلام له اصولو سره يې سم برابر کړي.

د دې اصولو له مخې، يو مسلمان بايد د شپې وختي ويده او سهار وختي راپاڅېږي. هغه ته بويه
چې سهار وخته او يا مخکې له دې چې لمر را وڅېږي، خپله ورځ پيل کړي، ځکه وختي پاڅېدل
به يې پر يوه داسې سپېڅلي سهار ونازوي چې سوچه او پاک وي او د هغه نافرمانه په تنفس به
نه وي چتل شوی چې ناوخته پاڅېږي. بيغمبر عليه السلام فرمايي:

((اي الله، زما د امت سهارونه له برکتونه او رحمتونو ډک کړه.)) (۱)

يو له تر ټولو لويو بدمرغيو چې نن ورځ مسلمانان پکې اخته دي، دا ده چې د شپې تر ډېرو
ويښ وي او سهار بيا ناوخته پاڅېږي، او په دې ډول د سهار لمونځ ترې تېر وي. له سلف
صالحينو څخه يو تن فرمايي: ((زه حيرانه يم چې دا څنگه امکان لري چې يو څوک دې د سهار
لمونځ د لمر له راختو وروسته وکړي او بيا دې هم الله تعالى خپل نعمتونه پرې ولوروي.))

له ابو هريرة رضي الله عنه روايت دى چې نبي کریم ص وفرمايل:

((کله چې له تاسې يو تن ويده کېږي، نو شيطان يې د سر په شاتنۍ
برخه کې درې غوټې ور اچوي او د هرې غوټې له تړلو سره وايي: په
وړاندې دې اوږده شپه پرته ده، نو کرار ويده اوسه. خو که دا کس
پاڅېږي او الله ياد کړي، نو يوه غوټه به يې خلاصه شي؛ که اودس هم
وکړي، يوه بله غوټه يې پرانيستل شي؛ او که لمونځ هم وکړي نو درې
واړه غوټې يې پرانيستل شي، نو دى به فعاله او زړه به يې خوشاله

^۱ رواه احمد و غيرهم.

شي، او که داسې ونه کړي نو زړه به يې له خفگانه ډک او د نارامۍ احساس به کوي)) (۱)

خومره لوی توپیر دی د هغه مسلمان چې د شیطان د غوتو په پرانیستلو بریالی کېږي او هغه مسلمان تر منځ چې د شیطان تر اغېز لاندې ویده پاتې وي. نو لومړی یې د الله په یادولو او د لهانځه په ترسره کولو خپله ورځ په فعاله توګه پیلوي، ورپسې د ژوند ډګر ته په بدني او روحي ډول فعال او روغ وړ وځي. خو وروستی یې همداسې ویده پاتې کېږي او کله چې را پاڅېږي نو خپل ځان او همدا رنگه خپل روح دروند احساسوي او د خوب او تنبلی دا احساس ټوله ورځ ورسره مل وي.

دې ټکي ته په پام، مسلمان باید سهار وختي پاڅېږي، لمونځ ترسره کړي او بیا هغه دعاوې ولولي چې پیغمبر علیه السلام یې د سهارنیو دعاګانو په توګه ښوونه کړې، چې ځینې یې دا دي:

((د الله تعالی په واکمنۍ کې سهار را پاڅېدلو. ټولې ستاینې الله لره دي، شریک نه لري. پرته له هغه بل خدای نشته او هماغه ته مو ورستنېدل دي.))

((ای الله! هر هغه نعمت چې زه او ستا بل هر مخلوق ورسره پاڅېدلی دی ستا له خوا دی. تا لره شریک نشته، ټولې ستاینې تا لره دي.))

((ای الله! زه ستا له پېرزوینو، روغتیا او پناه سره را پاڅېدم، نو په دنیا او آخرت دواړو کې دې خپلې پېرزوینې، روغتیا او پناه راباندې بشپړ کړه.))

له دې وروسته مسلمان له خپل وخت او د خپل ایمان، باور او تقوا له کچې سره سم د قرآن کریم تلاوت کوي. الله (جل جلاله) فرمایي:

((دا یو برکتی کتاب دی – تا ته مو د دې دپاره نازل کړی چې ځک یې په آیتونو ښه سوچ وکړي او عقلمند څه درس ترې واخلي.))

(ص: ۳۹)

^۱ رواه البخاري.

ورپسې مسلمان سهارنۍ خوري او د رزق په لتون پسې وځي. که شتمن وي يا بې وزلی، پکار ده چې په هر حال کې ځانته يو کار ولټوي، که څه هم د هغه شتمنۍ هر څو ډېره وي. دا په دې معنا ده چې مسلمان بايد په هر حال کې کار وکړي، هغه که د پیسو گټلو وي او که د خپلې دارايي او شتمنۍ ساتنه.

همدا په اسلام کې د سود د حراموالي لامل او دليل دی، ځکه سودي سيستم د اسلام له لارښوونو سره په ټکر کې دی. اسلام يو انسان سخت کار، پیسو گټلو او د موخيز ژوند په لور هڅوي. د دې پړعکس، سود انسان په کور بې کاره کېناستو ته هڅوي، چې هېڅ کار هم نه کوي او کوم خطر هم ور پېښ نه وي، خو بيا هم د هغه څه يوه سلنه لاسته ورځي چې په پور يې ورکړي وي. نو، پر انسان لازم دي چې کار وکړي او ځمکه ښېرازه کړي، هسې چې په قرآن کریم کې راغلي:

((... هماغه تاسو له ځمکې را پيدا او پکې آباد يې کړئ...))

(هود: ۶۱)

نو په دې توگه انسان دا زدکړه کوي چې د يو څه په بدل کې بايد يو څه له لاسه ورکړي او هغه څه چې دی مصرفوي، د هغه د توليد لپاره زيار وباسي. هغه ته بويه چې بابېزه ژوند ونه کړي، تر دې که د الله تعالی عبادت ته د ځان وقف کولو ادعا هم ولري؛ ځکه په اسلام کې هېڅ ډول رهبانيت (يا له نړۍ انزوا) نشته.

عبدالله ابن زبير رض فرمايي چې په نړۍ کې بې موخې او عبث اوسېدل تر ټولو ناوړه کار دی. المناوي په دې خبرې تبصره کوي او وايي: که چېرته يو انسان د خپل ديني لوراوي په موخه بې معنا ژوند تېروي، نو د شيطان تر ټولو اسانه ښکار همدی وي. او که د يو چا خلکو ته هېڅ گټه هم نه رسېږي، نو دی به د هغوی په اوږو يو اضافي پېټی وي.

له همدې امله هر کله به چې عمر رض د ښې ښې او خپرې څښتن وليد، نو ترې وبه يې پوښتل: آیا کومه دنده لرې؟ که به يې ځواب ((نه)) وو، نو سزا به يې ورکوله. پر دې سربېره يوه ښک انسان، يو صوفي چې هېڅ دنده نه لري، له هغه کونک سره پرتله کړي چې په دښتو او بيابانونو کې اوسېږي او هېچا ته يې هم گټه نه رسېږي.

د دې تيورۍ له مخې مسلمان بايد پوه وي چې د خپلو دنيوي کارونو د ترسراوي له لارې د الله تعالی په نزد هم خپله دنده او وجيبه ترسره کوي او د الله په عبادت کې لگيا دی. او دا تر هغه وخته دوام کوي تر څو چې د ده کار روا او حلال وي او تر څو چې هېڅ لوری يې هم د الله له ياده نه وباسي.

د دې ترڅنګ، هر مسلمان باید د خپلو کارونو په ترسره کولو کې د کمال تر بریده هڅه وکړي،
ځکه پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((یقیناً الله تعالی امر کړی چې هر کار باید په غوره ډول ترسره

شي.)) (۱)

((یقیناً الله خوښوي چې که له تاسې څخه یو چاته کوم کار ور له

غاړې وي، نو په غوره ډول یې ترسره کړي.)) (۲)

د یوه مسلمان له ورځنیو دندو چې پکار ده هېر یې نه کړي او له سترګو یې ونه غورځوي، هغه
د ټولني په وړاندې د ده مسؤلیت دی. دا په دې معنا چې مسلمان باید د ټولني له غړو سره د
هغوی د کارونو په سمون او د هغوی د اړتیاوو په پوره کولو کې مرسته او ملاتړ وکړي او د دې
اجر به د هغه چا له اجر سره برابر وي چې له موندنې کوي او یا صدقه و خیرات ورکوي.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((هر مسلمان باید صدقه ورکړي. ویې پوښتل: اې د الله رسوله! که

هېڅ شی هم ورسره نه وي؟ پیغمبر علیه السلام ځواب ورکړ: کولی

شي په خپل لاس کار وکړي، نو چې گټه یې وکړه بیا دې صدقه

ورکړي. ویې ویل: که د کار کولو وړتیا ونه لري او یا یې نه کوي؟ ویې

فرمایل: کولی شي له یوه اړمن سره مرسته وکړي. ویې پوښتل: که

چېرته دا کار هم ونه کړي. نبي کریم صلی الله علیه وسلم ځواب

ورکړ: نو بیا دې په ټولنیزو چارو کې گډون وکړي. ویې پوښتل: که

داسې هم ونه کړي؟ ویې فرمایل: نو بیا دې خپل ځان له ناروا کړنو

لري وساتي، ځکه دا هم صدقه ده.)) (۳)

نو دا ډول صدقه یا ټولنیزه دنده د هر مسلمان ورځنۍ وجیبه ده او له دې هم ورهاخوا پر ده
د خپل بدن د هر غړي حق دی. نو په دې ډول به یو مسلمان د خپلو شاوخوا خلکو لپاره د
امن، آرامتیا او ښه والي یوه بهانده چینه وي، رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه البيهقي و غيرهم.

^۳ رواه البخاري و مسلم.

((د يوه مسلمان د بدن هر غړی بايد هره ورځ چې لمر راڅپږي،
 صدقه وباسي: د دوو کسانو تر منځ په عدل او نياو پرېکړه صدقه ده؛
 له يو چا سره غره ته په ختو او د هغه د سامان په څېړولو کې مرسته
 کول صدقه ده؛ ښه خبره صدقه ده؛ هر گام چې د لمانځه په لور پورته
 کېږي، صدقه ده؛ او له لارې څخه د زيانمن شي لري کول هم يوه
 صدقه ده.)) (۱)

دا چې الله تعالی انسان په بشپړ او غوره شکل خلق کړی، نو پکار ده چې انسان د خپل بدن
 هر غړی، بند او هډوکي د الله تعالی په خدمت او د هغه د بندگانو په گټه وکاروي، او په دې
 ډول د هغه شکر پر ځای کړي.

کله چې د ماسپښين د لمانځه وخت شي، مسلمان د الله د بلنې په لور بېره کوي او د مسلمانانو
 په ټولگي کې د لمانځه لپاره تلوار کوي. د لمانځه هغسې چې الله تعالی يې امر کړی، په خپل
 وخت ترسره کول فرض دي او په جمعه لمونځ کول غوره او اړين کار دی. نبي کریم صلی الله
 عليه وسلم نږدې وو چې د يو ډله خلکو کورونو ته ور واچوي ځکه هغوی به د جمعي له لمانځه
 گوښه والی کاوه.

همدا لامل دی چې الله تعالی د جمعي لمانځه ته د يوازيتوب پر لمانځه اوه ويشت درجې
 فضيلت او لوړاوی ورکړی.

له دې وروسته، انسان د غرمې ډوډی، خوري، په داسې ډول چې د خپلو کارونو د کولو وړتيا ور
 وښيي او بسنه ورته وکړي، لکه الله تعالی چې فرمايي:

((اې د آدم اولادې! د هر عبادت په وخت کې مو خپل د ښکلا لباس
 واخلي او خورئ، څښئ خو اسراف مه کوئ، بې شکه هغه (الله)
 اسرافيان نه خوښوي. ورته وايه: د الله هغه (د) ښکلا (سامان) چا
 حرامه کړې چې خپلو بندگانو ته يې را ايستلې او د روزي هغه پاکيزه
 شيان؟ ورته وايه: هغه خو په دنيايي ژوند کې هم (اصلاً) د مؤمنانو
 لپاره دي او د قيامت په ورځ خو به يوازې د دوی لپاره وي، په همدې
 توگه موږ هغو خلکو ته خپل ايتونه څرگند بيانوو چې پوهېږي.))

(الأعراف: ۳۱-۳۲)

^۱ رواه البخاري و مسلم.

په تودو هېوادونو کې په ځانګړې ډول په اوږي کې ځينې خلک د ماسپښين له خوا يوه سترګه خوب کوي تر څو د شپې د لمانځه جوګه وګرځي او سهار د وخته پاڅېدو وړتيا ولري. الله تعالی په لاندې آيت کې ورته نغوته کړې:

((... غرمه مهال چې کله تاسې جامې باسئ...))

(النور: ۵۸)

کله چې مسلمان د مازديګر اذان واوري، نو بايد پاڅېږي او که په دنده کې وي، نو د لمانځه لپاره خپل کار پرېږدي. په بل عبارت، دی بايد تر هغه وخته پورې له هر څه ځان لرې وساتي، تر څو يې چې لمونځ نه وي کړی. د يوه غوره مؤمن دا صفت په لاندې آيت کې بيان شوی:

((داسې نران چې سوداګري او خرڅلاو يې د الله له ياده، د لمانځه له تر سره کولو او زکات ورکولو څخه نه غافلوي هغوی له يوې داسې ورځې ډارېږي چې زړونه او سترګې پکې اوږي را اوږي.))

(النور: ۳۷)

له يوه مسلمان سره نه ښايي چې خپل لمونځ د لمر تر لوېدو پورې وځنډوي، ځکه دا د منافقينو ځانګړنه وه. نبي کریم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

((منافق همداسې لمونځ کوي، منافق همداسې لمونځ کوي، منافق همداسې لمونځ کوي، منافق همداسې لمونځ کوي؛ د لمر لوېدو ته ګوري چې کله د شيطان د دوو ښکرونو منځ ته ورسېږي، نو هله منافق پاڅېږي او ژر ژر د (مازديګر) څلور رکعت له لمونځ وکړي، او خدای ډېر کم يادوي.)) (۱)

او کله چې لمر ولوېږي نو مسلمان د ماښام د لمانځه لپاره ودرېږي، دا ځکه چې د دې لمانځه وخت ډېر لنډ دی. کله چې د لمانځه فرايض او سنتونه ترسره کړي، نو بيا د ماښام ځينې دعاوې لولي، لکه:

((اي الله! ستا شپه را روانه ده، ستا ورځ تلونکي ده او ستا بندگان له تا دعاوې غواړي، نو ما ته ښښه وکړې.))

پر دې سربېره، د پورته يادو دعاګانو تر څنګ چې د سهار له خوا لوستل کېږي، نورې دعاوې هم شته، خو يوازې د سهار کلمه يې بايد د ماښام په کلمې وړول شي.

^۱ رواه مسلم.

ورپسې مسلمان د شپې دودۍ خوري او له هغه وروسته د ماخوستن لمونځ او سنتونه کوي او بيا له ويده کېدو مخکې د خپلوانو، ملگرو او انډيوالانو د ليدو يا ورسره د مخه ښه کولو اړوند فريضه پر ځای کوي.

نه يوازې دا، بلکې مسلمان بايد هره ورځ يو څه وخت مطالعه ته هم ورکړي. په دې معنا چې دی بايد داسې علم هم ترلاسه کړي چې په دين او دنيا کې ورته ګټور وي. الله تعالی خپل پيغمبر ته امر کړی:

((... او (دا) وايه چې زما ربه! زما علم نور هم زيات کړې.))

(طه: ۱۱۴)

يو عالم وايي: ((ته راته ووايه چې څه شی مطالعه کوي، زه به درته ووايم چې ته څوک يې!!))
په دې کې هېڅ ستونزه نشته چې مسلمان وخت په وخت د روا بريدونو دننه او له يوه شرط سره سم تفريح او لوبې وکړي او هغه شرط دا دی چې دا ساعت تېری به يې د خپل رښتيني پيغام په عملي کولو کومه اغېزه نه کوي. يعنې دی کولی شي چې د الله تعالی د حقونو له تر پښو لاندې کولو پرته لوبې او تفريح وکړي ځکه بدن يې حق لري چې استراحت وکړي، کورنۍ يې پرې حق لري چې ساتنه يې وکړي او دنده يې پرې حق لري چې سر ته يې ورسوي. دی بايد د خپلو حقونو او دندو تر منځ انډول رامنځته کړي، لکه الله تعالی يې چې امر کړی:

((چې تاسې په تله کې تېری ونه کړئ. او په انصاف سره سم ټول کوئ
او تله مه کموئ.))

(الرحمن: ۸ - ۹)

هره ورځ مسلمان ته ښايي چې د الله تعالی هغه حقونه چې دی يې په وړاندې مسؤليت لري، له ياده ونه باسي، له پامه يې ونه غورځوي او يا ترې مخ وا نه روي. الله تعالی فرمايي:

((او (يوازې) الله ولمانځئ او هېڅ شی مه ورسره شريکوئ، مور و پلار
سره ښېگڼه کوئ خپلوانو سره، يتيمانو، مسکينانو، خپلوان ګاونډي،
پردي ګاونډي، د څنگ ملگري، مسافر او له هغو سره چې ستاسو په
واک کې وي...))

(النساء: ۳۶)

نو، تر ټولو لومړنی او اساسي حق د ستر خالق، یوازیني مالک او هستوونکي ذات الله تعالی دی:

((او په تاسې چې کومه لورپینه (نعمت) ده هم د الله له لوري ده...))

(النحل: ۵۳)

د همدې لپاره، مسلمان باید د الله تبارک و تعالی حقونه له پامه ونه غورځوي.

د الله تعالی تر ټولو څرگند او ستر ورځنی حق لمونځ دی او په دې کې خشوع او عاجزي کول یې د مؤمنانو تر ټولو لومړنی ځانگړنه بللې، الله جل جلا له فرمایي:

((هغوی چې په خپل لمانځه کې عاجزي کونکي دي...))

(المؤمنون: ۲)

هغه تبارک و تعالی په دې ځانگړنو کې د لمانځه پر ساتنې په سختۍ ټینگار کړی، الله جل جلا له فرمایي:

((او هغوی چې (تل) د خپلو لمنځونو ساتنه کوي...))

(المؤمنون: ۹)

او هغه چې د لمانځه ټاکلي وختونه تېروي او له لاسه یې وځي، هغوی وېروي، الله تعالی فرمایي:

((نو د (داسې) لمونځ کونکو دپاره تباهي ده. کوم چې له خپلو

لمنځونو غافلان دي...))

(الماعون: ۴-۵)

دوهم حق د مور او پلار دی، ځکه چې له هغوی سره له مهربانۍ او درناوي ډک چلند کول په سیده ډول له توحید سره اړیکه لري، لکه څنګه چې یې قرآن کریم بیانوي. په دې برخه کې مور ته ځانگړې پاملرنه شوې، دا په دې چې مور د یوه ماشوم لپاره له پلار څخه زیاتې ستونزې کالي او ډېره ساتنه او پاملرنه یې کوي. قرآن کریم فرمایي:

((... مور یې په (ډېر) کړاو سره په گېډه کې گرځولی او په کړاو سره

یې زېږولی، او په گېډه کېدل او له تې بېلېدل یې (ټول) دېرش

مياشتې دي...))

(الاحقاف: ۱۵)

همدا لامل دی چې اسلام یوازې یوه ورځ ځانگړې کول نه مني چې خلک یې ((د مور ورځ)) بولي او د مور درناوی پکې کوي، ځکه اسلام غواړي چې د مور د ژوند هره ورځ د نمانځنې او درناوي ورځ وگرځوي.

له دې وروسته د خپلوانو لکه وروڼو، خويندو، ماماگانو، ترونو، د تره زامنو او نورو خپلوانو حق راځي. ورپسې د یتیمانو، بې وزلو، مسکینانو، سوالکرو حق دی او بیا د گاونډیو او ملگرو حقونه دي.

په پای کې د هغه چا حق دی چې ښی لاس پرې واکمن دی یعنې انسان ته د هغه څه حقونه هم ور له غاړې دي چې په واک کې یې دي. د بېلگې په ډول د مرییتوب په عصر کې پر بادار له خپل مریي سره د روغ چلند حق وو. خو اوس، پر ده لازم دي چې له خپلو څارویو، ماشینونو او خپلې دارايي سره سم او روغ چلند وکړي. باید ساتنه یې وکړي او ضایع یې نه کړي، ځکه الله تعالی داسې نعمتونه ورکړي چې د قیامت په ورځ به یې په اړه پوښتل کېږي.

د ورځې په پای کې، که چېرته مسلمان غواړي چې ویده شي، نو غوره دا ده چې اودس وکړي، لمونځ وکړي او ورپسې د خوب ځای ته لاړ شي، په ښي اړخ پرېوځي او د پیغمبر علیه السلام دا دعا ولولي:

((ای الله! ستا په نوم پرېوځم او ستا په نوم به را پاڅېرم. که ته رانه (د خوب په حالت کې) روح واخلي نو بښنه ورته وکړه؛ او که یې (له خوب وروسته) بېرته را واستوي، ساتنه یې وکړه هغسې لکه د خپلو ښکونکو بندگانو ساتنه چې کوي.))

د همدې لپاره مسلمان باید زده کړي چې د ورځې په هره برخه کې کومو اعمالو او ویناوو ته اړتیا لري. دا معلومات د علماوو له خوا په لیکل شوو کتابونو کې موندلی شو، چې ځینې کتابونه یې په لاندې ډول دي:

- ۱- اعمال الیوم والیله – النسایي.
- ۲- الاذکار – النووي.
- ۳- الكلمة الطیب – ابن تیمیة.
- ۴- الوابل الصیب – ابن القیم.

۵- الحسن الحاسن – ابن الجزري.

۶- تحفة الذاكرين – الشوكاني.

۷- الاذکار – امام حسن البنا. (۱)

^۱ زموږ د معلوماتو له مخې تر اوسه پورې يوازې الماثورات او الاذکار انگليسي ژبې ته ژباړل شوي. (اېډيټ کوونکی)

(۴)

د انسان وخت - د پرون، نن او سبا تر منځ

د انسان وخت په دريو برخو وېشل کېدی شي: پرون، نن او سبا؛ يا تېر، اوس او راتلونکی.

له وخت سره د چلند له مخې خلک په بېلابېلو ډلو وېشلی شو چې له بې گټې وخت تېروونکو نيولې د وخت په اړه تر بې پامۍ او بې پروايۍ کوونکو پورې خلک پکې رانغاړي. داسې خلک شته چې له تېر مهال سره مينه لري، داسې خلک چې په اوسمهال پورې نښتي او داسې خلک چې ځان يې له حده زيات راتلونکي ته وقف کړي.

خو، داسې خلک هم شته چې اعتدال يې غوره کړی او په دې پوهېږي چې د وخت له ټولو پړاوونو سره څنگه عاقلانه او متوازن چلند وکړي.

په تېر مهال پورې تړلي خلک:

داسې خلک شته چې پرته له تېرې ورځې څخه بل هېڅ شی هم نه پېژني. دوی يوازې په تېر مهال کې ژوند کوي او د بل هېڅ څه په هکله هم احساس يا اندېښنه نه لري. داسې خلک يا په خپل تېر مهال پسې لېوني وي او په خيالي نړۍ کې ژوند کوي، يا د خپل ملت يا کورنۍ په تېر وخت ميښ او د هغو لېونيانو په څېر وي چې د تېرو وختونو په رنگينيو کې ژوند کوي. د دې ډلې خلک دا ډول بېلابېل انځورونه لري:

الف: لومړی انځور د هغو خلکو دی چې په خپلو لاسته راوړنو وياړ او لويي کوي. دوی په بشپړ ډول په تېر کې ورک وي او د هېڅ داسې کار هڅه نه کوي چې د دوی د تېر او اوسمهال تر منځ د يوه پل په توگه کار ترې واخيستل شي. دوی هر وخت د هغه څه په هکله خبرې کوي چې پخوا وو او يا هغه څه چې د دوی پخوانيو نسلونو ترسره کړي. دوی د نورو په تاريخ کې ژوند کوي او د خپلو کارنامو او لاسته راوړنو هډو تاريخ نه لري چې په اړه يې خبرې وکړي.

د خپل تېر مهال برم او پرتم او د خپلو تېرو نسلونو سترې لاسته راوړنې يې له شکه چې د ستايلو وړ دي، خو يوازې تر هغه وخته چې د هغوی پيل کړی کار مو د پرمختگ جوگه کړي او د هغوی د ښو کارونو متابعت وکړو. خو که خبره يوازې د تېر مهال په ستاينه کې تر بوللو پاتې شي، نو بيا به مو ارومرو يو ولاړ چلند خپل کړی وي چې د ملتونو او قومونو په وده او پرمختگ کې هېڅ ډول زياتوالی هم نه رامنځته کوي. او که ډول ولاړ چلند خپل کړي نو معنا به يې له دې پرته بل څه نه وي چې وراسته شوي هډوکي گټور وي، ځکه يو وخت په ژونديو جسدونو کې وو.

ب: دوهم انځور د هغو خلکو دی چې په وریاتې میراث تکیه کوي، بې له دې چې سم او ناسم یې وگوري او یا یې جدي او خندنی اړخ وسنجوي. داسې خلک تېر مهال له اوس نه په هر حال غوره گڼي ځکه د دوی د لیدلوري له مخې، له تېر مهال څخه داسې څه نه دي ور پاتې چې دوی پرې اوسمهال ویاړ وکړي. په دې حالت کې، دا مهمه ده چې لومړی میراث یا ترکه وپېژنو او بیا یې تجزیه وکړو.

ځینې خلک قرآن کریم او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سنت هم د همدې ترکې یا میراث برخه بولي. بې له شکه چې همداسې ده، کله چې د ترکې دا برخه هغو مسلمانانو ته ور ورسېږي چې پوهه یې لري نو له دې پرته بله هېڅ لاره نه ور پاتېږي چې عمل پرې وکړي.

الله تعالی فرمایي:

((او (گورئ) کله چې الله او د هغه رسول د څه کار فیصله وکړي نو بیا هېڅ مؤمن او مومني لره دا نشته چې بیا به یې (هم) د خپل کار څه واک وي ...))

(الاحزاب: ۳۶)

نو کله چې د میراث سپېڅلی اړخ موخه وي، نو بیا هېڅ ډول شک او شبهات باید شتون ونه لري. خو تر کومه چې د میراث انساني لوری دی، نو پکار ده چې دا برخه یې لومړی چاڼ شي او بیا پرېکړه وشي چې څه ترې واخیستل او کومه برخه یې پرېښودل شي. د بېلگې په ډول، ښایي په دې میراث کې له داسې سیمه ییزو ارزښتونو سره مخ شو چې په بل ځای کې رغښت ونه شي کړی، او ښایي داسې یو څه پکې بیامومو چې د یوه ځانگړي عصر استازولي وکوي او په بل عصر کې ترې گټه نه شي اخیستل کېدی.

همدا لامل دی چې د ستونزې د هواري په موخه، هر هغه څه چې د تېر وخت استازیتوب کوي او اوس هم موجود وي باید اوږه په اوږه مخکې لاړ شي.

ج: درېیم انځور د هغو خلکو دی چې په تېر مهال پورې کلک نښتي او د هر څه متابعت کوي، او په دې یوځای باور لري چې هېڅ ډول کوروالی او تېروتنه پکې نشته. داسې خلک چې په خپلو تېرو نسلونو پورې تړلي وي، له بده مرغه ټول ژوند د لارویو او تقلید کوونکو په څېر تېروي او هېڅکله هم د نوښت او نوي فکر هڅه نه کوي. د دې حالت په هکله قرآن کریم فرمایي:

((او کله چې ورته وویل شي: د هغه څه متابعت وکړئ چې الله را نازل کړی، نو دوی وایي: نه! بلکې هغه به منو چې پلار نېکه مو ور

باندې موندلې، که څه هم پلرونه يې په هېڅ شي نه پوهېدل او نه يې
لار موندلې وه.))

(البقرة: ۱۷۰)

دا ډول فکر د الله تعالی د پیغمبرانو په لاره کې د خنډ په توګه ودرېدلی. د مثال په توګه، د
قرآن کریم هغه آیت چې کله د هود علیه السلام قوم خپل پیغمبر ته وویل:

((آیا د همدې لپاره راته راغلی یې چې یوازې الله ولمانځو او هغه
پرېږدو چې زموږ پلرونو لمانځل...))

(الاعراف: ۷۰)

د ثمود قوم صالح علیه السلام ته وویل:

((وېلي اې صالحه! تا ته په موږ کې له دې پومبې هیلې کېدې، آیا له
دې مو ایساروې چې هغه څه ولمانځو کوم چې زموږ پلرونو به
لمنځلو...))

(هود: ۶۲)

ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته وویل:

((کله چې هغه خپل پلار او قوم ته وویل: دا بتان څه شی دي چې
تاسو یې عبادت ته ټینګ ولاړ یاست؟ هغوی وویل: موږ خپل پلرونه
د دغو په لمانځنه موندلي دي.))

(الانبیاء: ۵۲-۵۳)

او په قرآن کریم کې هغه آیت دی چې کله د شعيب علیه السلام قوم ترې وپوښتل:

((... آیا لمونځ دي امر درته کوي چې موږ هغه څه پرېږدو چې پلرونو
مو لمنځلو...))

(هود: ۸۷)

سپېڅلی قرآن کریم د خلکو دا چلند په دې ډول بیانوي:

((او په همدې توگه موږ چې له تا رومي په کوم کلي کې څوک وپرونکی لېږلی نو ها سوکاله خلکو به يې خامخا ويل چې موږ خپل پلرونه په يوه لاره موندلي او يقيناً موږ د هغوی پر پلونو روان يو.))

(الزخرف: ۲۳)

قرآن کریم دا نه مني چې څوک د فکر کولو داسې ناوړه لار خپله کړي او يا په پتو سترگو د هغه څه پلويان شي چې په ميراث ور رسېدلي وي، فرمايي:

((... که څه هم پلرونه يې په هېڅ شی نه پوهېدل او نه يې لار موندلې وه.))

(البقرة: ۱۷۰)

((... ايا که څه هم پلرونه يې نه په څه پوهېدل او نه يې سمه لار موندلې وه.))

(المائدة: ۱۰۴)

((نبي (ع) وويل: آيا که څه هم ما تر هغه غوره لارښوونکی شی درته راوړی وي کوم چې تاسو خپل پلرونه پرې موندلي؟...))

(الزخرف: ۲۴)

۵: وروستی انځور د هغو خلکو دی چې په تېر مهال کې اوسېږي، په هغه څه پسې ویر او ژړا کوي چې له لاسه يې وتلي، د خپګان او پېښهانتيا چيغې وهي او ټوله ورځ د پوچو او بې معنا هیلو او ارمانونو ماني ودانوي. د فکر او احساس دا ډول د دوی ژوند له بدمرغۍ او خپګان څخه ور ډکوي او د دې لامل گرځي چې بې گټې، بابېزه او له اندېښنو ډک ژوند ولري. همدارنگه دا چلند يې له فعالېته غورځوي او له همدې امله ويل کېږي چې په تېر مهال کې اوسېدل د وخت د بې ځايه تېرولو په معنا ده.

دا د حيرانتيا وړ نه ده چې قرآن کریم او سنت دا ډول چلند او سلوک غندلی، الله تعالی فرمايي:

((اي مؤمنانو د هغو په شان مه کېږئ چې کافر شوي او د خپلو وروڼو په هکله چې په ځمکه کې به په سفر وتلي او يا به غذا کونکي وو نو ويل به يې: که چېرې دوی موږ سره وای نه به مړه شوي او نه وژل شوي وو، تر څو الله دا خبره د دوی په زړونو کې د يو افسوس په

ډول واچوي حال دا چې الله ژوندي کول او مړه کول کوي او الله په هغو کارو چې تاسو يې کوئ ډېر ښه ليدونکی دی.))

(آل عمران: ۱۵۶)

نبي کریم صلی الله عليه وسلم فرمایي:

((پیاوړی مؤمن له کمزوري مؤمن څخه الله ته ډېر نږدې او گران دی، خو په دواړو کې ښېگڼه ده. هغه څه چې گټه در رسوي په لېوالتیا يې وکړي، له الله مرسته وغواړي او تنبلي او نارامي مه کوي. داسې مه وایئ که مې یوازې داسې او داسې کړي وی، نو بیا به داسې او داسې نه وی شوي، بلکې ووايي: الله راته خوښ کړي وو او ويې کړل څه يې چې غوښتل، ځکه د ((که)) کلمه د شیطان له خوا ده.))

(۱)

نو په تقدیر ایمان لرل، یو انسان د ((که)) او ((کاشکې)) د منفي او ناسمو باورونو له لومې خلاصوي او د خپل راتلونکي د ښه کولو لپاره د انسان په هڅونه او تشویق کې د یوه مثبت او اغېزمن فکتور په توگه رول ترسروي.

له راتلونکي سره له حده زیاته مینه:

د پورته یادو خلکو پرعکس چې له تېر سره له اړتیا زیات تړلي وي، یوه بله ډله هم شته چې خپل ژوند يې له حده زیات راتلونکي ته ځانگړی کړی وي. دې خلکو له خپل تاریخ، د خپل قوم له تاریخ او د انسانیت له تاریخ څخه په بشپړ ډول مخ اړولی او هر ډول ديني او کلتوري میراث ته په ټیټه سترگه گوري. دوی دا کار بې له دې چې د تېر مهال د گڼو اړخونو تر منځ د ښه او بد یا زیانمن او گټور توپیر او تمییز وکړي، ترسره کوي.

دا خلک په دې باور وي چې د هغو ښکو اسلافو په اړه فکر کول چې ډېر مخکې يې له نړۍ څخه سترگې پټې کړې، بې گټې کار دی او له همدې کبله دوی خپل ټول پام د ځوانۍ، ماشومتوب او تر دې چې د مور په نس کې شته راتلونکو نسلونو ته اړولی وي.

دوی وايي چې زموږ سترگې مور ته د وړاندې لیدو لپاره راکول شوې، نه څټ ته د کتو په پار. دوی تېر مهال ته د داسې خنډ په سترگه گوري چې د دوی د موخو په لور د پرمختگ په لار کې

^۱ رواه مسلم.

شتون لري. بنايي د دوی دا خبره هغه مهال رښتيا وي چې کله د هغو خلکو په اړه وشي چې له خلکو غواړي چې د تل لپاره په تېر مهال کې بنديان شي، بې له دې چې خپلو اوسنيو او راتلونکو دندو او مسؤليتونو ته پام او توجه ولري. خو دا باور هغه مهال ناسم خپږي چې کله د داسې خلکو په اړه کېږي چې د خپل تېر مهال هر څه له ياده وباسي، له خپل ميراث څخه مخ اړوي او تاريخ له خپلو ټولو لارښوونو او عبرتونو سره تر خاورو لاندې خښوي. په همدې تړاو الله تعالی فرمايي:

((آيا نو دوی په ځمکه کې نه دي گرځېدلي چې بيا يې زړونه داسې وي چې پوهېدلی ورباندې، يا غوږونه داسې چې اورېدلی يې ورباندې نو خبره دا ده چې سترگې نه ږنډېږي، خو هغه زړونه ږنډېږي چې په سينو کې دي.))

(الحج: ٤٦)

د راتلونکي په هکله منفي ليدلوری – ناهيلي او بدبيني:

ځينې خلک راتلونکي ته له تورو عينکو گوري او د راتلونکي اړوند منفي او له بدبيني ډک فکر لري. دا خلک ناهيلي او زړه ماتې وي، دا ځکه چې په سبا ورځ يې خپل باور له لاسه ورکړی وي او د بريا ټولې هيلې يې رښېدلې وي. د دوی په ارواوو کې دې باور په بشپړ ډول رېښې کړې وي چې ژوند يوه توره شپه ده او هېڅکله به هم لمر پکې څرک ونه وهي.

بې له شکه چې دا ډول ليدلوری پخپله د انسان او د هغه د ټولني لپاره ويجاړوونکی او وړانوونکی ليدلوری دی. دا ځکه چې کله د يو چا ژوند د هيلو له ډيوې او وړانگو څخه بې برخې شي، نو بيا د داسې انسان ژوند د ستنې د سوري په څېر تنگ، خوړونکی او ځوروونکی شي. او که چېرته يوه ټولنه بې هيلې ژوند کوي، نو ژوند به يې ستومانه، بې روحه او مړواندی وي، دا ځکه چې همدا هيله ده چې يو چا ته د ودانولو، جوړولو او د علم د پرمختگ ځواک وربښي.

دين، تاريخ او حقيقت ټول همدا ورته درس را کوي او هغه دا چې: ژوند له ناهيلي سره بې معنا دی، ناهيلي له ژوند سره بې معنا ده، اسانتيا له کړاو وروسته راځي، له شپې وروسته اړومرو سهار راځي او وروستی يې دا چې هېڅ شی هم تل په يو حالت نه پاتې کېږي.

الله تعالی فرمايي:

((... حقيقت دا دی چې د هغه له رحمته پرته له کافرانو بل څوک نه ناهيلي کېږي.))

(يوسف: ۸۷)

په يو بل آيت کې الله تعالى فرمايي:

((... او د خپل رب له لوربيني به لا څوك ناهيلي كېږي پرته له بې

لارې شوو.))

(الحجر: ۵۶)

د بدبيني او منفي فكر يوه نښه دا ده چې ډېرې خلك په دې باور كوي چې د نړۍ وخت پای ته رسېدلی او د قيامت نښې ښكاره شوې دي. دوی په دې باور وي چې ښه والي خپل تغرور ټول كړی او بدی او بې لاريتوب په گړنديتوب را روان دي. دوی په دې هم باوري وي چې دين يې تر منځ ورځ تر بلې پيکه كېږي او كفر او الحاد به ډېر ژر پر دوی برلاسی شي. دا ټول نظريات او افكار د دې لامل گرځي چې د درملنې او بيارغونې له هيلې يې بې برخې كړي.

دا ډول خلك په دې هڅه كې وي چې د خپلې ناهيلۍ تيوري د پيغمبر عليه السلام له هغو احاديثو زباده كړي چې د قيامت د علامو او د كړاوونو د وخت اړوند موضوعات پكې راغلي. خو دا موضوع له يوې مخې توپير لري ځكه چې دوی پر ناكافي او ناسمو معلوماتو او پوهې باور كړی. كله چې يو څوك د دين په مأخذونو كې غور كوي چې د قيامت د ورځې او د هغې د نښو د نږدېكت په اړه څه بيان شوي، نو بايد په دې پوه وي چې نږدېكت او لږوالی دواړه له يو بل سره تړلي دي. نو، دا امكان لري چې مور زړگونه كاله له دې ورځې لرې اوسو، او يا ښايي ورته ډېر نږدې اوسو. الله تعالى فرمايي:

((...ښايي قيامت نژدې وي.))

(الاحزاب: ۶۳)

((... ښايي قيامت نژدې وي.))

(الشورى: ۱۷)

((... نه درته راځي مگر ناڅاپه...))

(الاعراف: ۱۸۷)

د نبي كريم صلى الله عليه وسلم رسالت او مبعوث كېدل پخپله د قيامت يوه نښه ده، پيغمبر عليه السلام فرمايي:

((زه او قیامت دواړه داسې رالېږل شوي یو... بیا یې د شهادت او

منځنۍ گوتې سره یو ځای کړې.)) (۱)

نو، له دې امله له کاره لاس اخیستل چې گنې مسلمانان او اسلامي امت د قیامت ورځې ته چمتوالی نیسي، داسې څه دي چې شریعت یې اصلاً نه پېژني او نه هم ورته غاړه ږدي. دا ځکه چې مسلمانانو ته امر شوی چې کار وکړي او تر وروستۍ سلگۍ لاس او پښې ووهي او تر هغه وخته کوبښي ته دوام ورکړي چې نور یې توبه نه قبلېږي او دا حالت به یوازې قیامت ته په نږدې ورځو کې پېښېږي. په دې ورځو کې به د فطرت عادي بڼه ګډه وډه او تغیر به وکړي: د بېلګې په ډول لمر به د ختیځ پر ځای له لویدیځ څخه را پورته کېږي. الله فرمایي:

((... هغه ورځ چې ستا د رب څه نښانې راشي نو بیا یې چا ته ایمان

څه گټه نه رسوي چې مخکې یې ایمان نه وي راوړی او یا یې په خپل

ایمان کې څه ښېگڼه نه وي ترلاسه کړې...))

(الانعام: ۱۵۸)

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته تر هغې شېبې پورې د کار کولو امر کړی چې ژوند خپلې وروستۍ سلگۍ وهي، پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((که د قیامت ورځ راشي او په لاس کې مو نیالګی وي، نو و یې کړئ

که امکان یې وي.)) (۲)

دلته مسلمان ته امر شوی چې نیالګی باید یې له کېنولو پرې نه ږدي که څه هم د قیامت راتګ په خپلو سترگو وويني او دا کار چاته گټه رسوونکی هم نه وي. نو مسلمان باید له کار څخه غافل نه شي، په ځانګړې توګه هغه مهال چې د قیامت راتګ ته هم لا ښه پرمهانه وخت پاتې وي.

نو کار په هر حال کې اړین او ستایلی دی، که څه هم دمګړۍ یې گټه او مېوه نه وي. د انسان لپاره زیار، کار، هڅه او د خپلو کارونو ترسراوی ویاړ او عزت ګڼل شوی. په دې ځای کې به د پیغمبر علیه السلام ځینې هغه ویناوې رانقل کړم چې ښایي لیدلوري ته مې لا څرګنداوی وښيي:

۱- له ابن ابی طالب رض روایت دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایي:

^۱ رواه البخاري و مسلم.

^۲ رواه احمد و بخاري.

((له ما وروسته به د تورې شپې د برخو غونډې ازمويښتې وي؟ ومې پوښتل: ((له هغه څخه د وتلو لار څه ده؟ اې د الله رسوله!)) ويې فرمايل: ((د الله كتاب چې هغه څه پکې ليکل شوي چې له تا رومي پېښې شوي، له تا وروسته به پېښېږي او (د اختلافاتو) تر منځ مو پرېکړه کوونکى دى.)) (۱)

۲- له نبي کریم صلی الله علیه وسلم څخه روایت دی چې:

((ښو کارونو ته بېرته وکړئ، ځکه چې د تورې شپې د برخو په څېر ازمېښتونه به درباندي راشي. (داسې وخت به راشي) چې سهار به مو تن مؤمن وي او ماښام به کافر شي، او (هغه څوک چې) ماښام مؤمن وي، سهار به کافر شي او (داسې وخت به راشي) چې يو څوک به خپل دين د يوه ناڅيز دنيوي توکي په بدل کې وپلوري.)) (۲)

۳- له ابو ثعلبه نه روایت دی چې نبي کریم علیه السلام وفرمايل:

((له تاسې وروسته د صبر ورځې دي. په دې ورځو کې صبر کول به داسې وي لکه د ژوندۍ سکروټې په لاس کې نيول. هر څوک چې په دې ورځو کې نېک عمل ترسره کړي، د پنځوسو کسانو هومره اجر به ورکول وي. ومې پوښتل: اې د الله رسوله! آیا د هغوی د پنځوسو هومره اجر؟ ويې فرمايل: هو، ستاسو د پنځوسو هومره اجر.)) (۳)

۴- له حذيفة بن اليمان څخه روایت دی چې:

((خلکو به د الله له رسوله د ښېگڼو په هکله پوښتنې کولې او ما به ترې له دې وېرې چې پکې اخته نه شم د بدگڼو او بديو په اړه پوښتل. هغه وايي: ((ومې ويل: اې د الله رسوله! موږ په ناپوهۍ او بدۍ اخته وو، بيا الله له دې خیر او ښېگڼې څخه برخمن کړو، نو آیا له دې وروسته به هم کومه بدۍ را منځته کېږي؟ ويې فرمايل: هو. ومې پوښتل: آیا له دې بدۍ وروسته به کومه ښېگڼه (هم) وي؟ ويې فرمايل: هو، خو ورانۍ به پکې وي؟ ومې پوښتل چې: څه ورانۍ به

^۱ رواه الترمذي.

^۲ رواه مسلم.

^۳ رواه ابو داؤد و غيرهم.

لري؟ ويې فرمايل: خلك به پر داسې سنتونو عمل كوي چې زما به نه وي او د داسې لارښوونو توصيه به كوي چې زما به نه وي. تاسو به د دې وړتيا لرئ چې د اعمالو تر منځ يې توپير وكړئ او رد يې كړئ. ومې پوښتل: نو آيا له دې خيبر او ښېگڼې وروسته به كومه بدې وي؟ ويې فرمايل: هو، د جهنم د دروازې په لور بلونكي به وي: هر څوك يې چې بلنې ته ځواب ورکړي نو په جهنم کې به يې وغورځوي. نو ومې پوښتل: اې د الله رسوله! راته څرگند يې كړه. ويې فرمايل: هغوی به له مور څخه وي او زموږ په ژبه به خبرې كوي.)) (۱)

د رسول صلی الله علیه وسلم داسې څرگند او لارښود حدیثونه مسلمانان له بدې او گناه څخه را گرځوي او د ښو کارونو په خوا يې هڅوي، پر هغه څه زورتيا ورکوي چې سم دي، د الله تعالی په کتاب منگولو څښولو ته يې تشويقوي، د هغه د اوامرو په ترسراوي کې يې صبر ته هڅوي، او بل دا چې د هغو خلکو مخنيوی کوي چې خلکو ته د جهنم د اور په لور بلنه ورکوي.

راتلونکی په هیلو او خوبونو پورې تړل:

يوه بله منفي او د نارامۍ لاره د هغو خلکو ده چې د دې پر ځای چې په عقل، عمل او غوره پلان د راتلونکي هرکلی وکړي، راتلونکي ته يوازې د تشو هیلو او پوچو خوبونو نوم ورکوي. دا ځکه چې څه چې په هیلو او خواهشاتو ودان وي، هېڅکله هم سر ته نه رسېږي.

يوه سړي ابن سيرين ته وويل: بېگا مې خوب وليد چې لامبو وهم، خو په اوبو کې نه يم؛ او الوحْم، خو وزرې مې نشته. د دې خوب تعبیر به څه وي؟ نو دې عالم ځواب ورکړ: ((ستا خوب دې ته نغوته ده چې ته يو داسې انسان يې چې په خوبونو او هیلو ژوند کوي.))

دغه راز، علي ابن ابي طالب يو ځل خپل زوی ته نصيحت کاوه چې په خپلو هیلو تکیه مه کوه، ځکه هیلې يوازې د ناپوهو خلکو د تکیې ځای وي.

دا د حيرانتيا ځای نه دی چې الله تعالی پر عيسويانو او يهودو نيکه کوي چې په دې هيله ناست دي چې پرته له ايهمان او نېک عمل څخه به جنت ته لاړ شي. الله تعالی فرمايي:

((او دوی ويل له يهود او نصاراؤ پرته بل هېڅوک جنت ته نه شي ننوتلای، دا هسې د دوی هیلې دي، ورته وايه که رښتيني ياست دليل مو راوړئ. نه، بلکې چا چې الله ته ځان تسليم کړ او دی نیک عمله

^۱ رواه البخاري و مسلم.

وو نو له خدای سره یې اجر شته چې نه به پرې څه ډار وي او نه به
دوی خوابدي شي.))

(البقرة: ۱۱۱ – ۱۱۲)

نه یوازې پر همدوی، بلکې الله تعالی پر مسلمانانو هم نیوکه کوي چې په دې ناسم باور اخته
دي چې یوازې په نوم مسلمان کېدل به یې جنت ورته لازم کړي. رب العالمین فرمایي:

((نه ستاسو په هیلو (برابره) ده او نه د اهل کتابو، چا چې ناوړه کار
وکړ د هماغه بدله ورکول کېږي، او ځان ته به له الله پرته نه کوم
دوست مومي او نه څوک مرستندوی. او څوک چې ښه عملونه وکړي،
نارینه وي که ښځینه خو چې مؤمن وي نو دغسې خلك به جنت ته
ننوخې او د کجور زړي د چاود په اندازه به ظلم پرې ونه شي.))

(النساء: ۱۲۳ – ۱۲۴)

پر خواهشاتو یقین کول د کرکې وړ بلل شوی، خو کله چې هیله پر کار او عمل بدله شي، نور
نو بیا هیله، تشه هیله نه پاتېږي.

همدا لامل دی چې د خواهشونو په سر ژوند مخته بیول او د الله تعالی په بښنې، رحم او
مهربانۍ تکیه کول یو ډول کمزورتیا او ناپوهي ده. الله تبارک و تعالی فرمایي:

((... د الله رحمت یقیناً نېکانو ته ور نږدې دی.))

(الاعراف: ۵۶)

((... رحمت مې په هر څه باندې خپور شوی دی نو دا به د هغو خلکو
لپاره ولیکم چې تقوی کوي، زکات ورکوي او زموږ په آیتونو ایمان
راوړي.))

(الاعراف: ۱۵۶)

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((تکره انسان هغه دی چې خپلې بدگنې او بدۍ ومني او د آخرت
لپاره زیار وباسي، او کمزوری انسان هغه دی چې د ځان واگې یې

خپلو خواهشاتو ته سپارلې وي او لا هم د الله تعالی د لوربینې او
پېرزوینې په هیله ناست وي.)) (۱)

دا خبره د بې واگو خواهشاتو په اړه ده، خو تر کومه چې د هیلې موضوع ده، نو هیله او امېد د
الله تعالی له خوا ستایل شوي دي، الله تعالی فرمایي:

((بې شکه هغوی چې ایمان راوړی او هغوی چې هجرت کړی او د
الله په لار کې یې جهاد کړی، دوی د الله د رحمت هیله لري او الله
مهربان بخښونکی دی.))

(البقرة: ۲۱۸)

یو نېک انسان وایي چې بې له عمل څخه د جنت غوښتنه کول، پخپله یوه گناه ده او له
گناهونو څخه له ځان ساتنې پرته له الله تعالی بښنه غوښتل د ناپوهۍ او بې عقلي نښه ده.
همدا رنگه حسن بصري فرمایي ځینو د الله د مغفرت اړوند بې ځایه هیلې تړلې وي، حال دا
چې په داسې حال مړ شوی وي چې په اعمال نامه کې یې د نېک عمل نوم هم نه وي. بیا یې
د قرآن کریم دا آیت ولوست:

((او دا ستاسې هماغه گومان وو چې په خپل رب مو کړی وو کوم
چې تباہ یې کړئ او (نن) تاوانیان وگرځېدئ.))

(فصلت: ۲۳)

د اوسمهال مینه وال:

له خلکو ځینې داسې دي چې نه په تېر پسې گوري او نه د راتلونکي هیله لري. دوی خپل ژوند
په اوسمهال کې تېروي او په دې باور لري چې تېر مهال تېر او مړ شوی دی، له همدې کبله په
هغه پورې ځان سرېښول یا یې په اړه فکر کول گټه نه لري. دغه راز دوی راتلونکی د لاسرسي
او اټکل وړ نه بولي؛ نو څنگه چې ناڅرگند او مبهم دی، نو یو حقیقي انسان به هېڅکله هم په
یوه ناڅرگند او نامعلوم څیز پورې ځان ونه نښلوي، دا ځکه چې د دې پایله به داسې بې گټې
وي لکه په شکو مانی ودانول او یا په هوا کې لیکل کول.

په دې ډول، له اوسمهال سره یې اړیکه د راتلونکي په اړه له فکر کولو څخه راگرځوي او له
تېرمهال څخه د گټې اخیستو لپاره یې له څټ ته کتلو منع کوي.

^۱ رواه الترمذي و غیرهم.

دوی یوازې د نن خلک وي، نه د خپل آخرت په اړه اندېښمن وي ځکه آخرت هم په راتلونکي کې دی، او نه د خپل تاریخ او میراث ارزښت ته قایل وي ځکه چې د دې دواړو اړیکه له تېرمهال سره ده او تېرمهال له نړۍ سره مخه ښه کړې. نو دوی یوازې د دمگړۍ په هکله فکر او اندېښنه کوي او بې له دې چې خپل تېرمهال را یاد کړي یا د راتلونکي په هکله غور او فکر وکړي اوسمهال زبېښي، له ستوني یې تېروي او له هرې خوښۍ یې پوره خوند اخلي. دوی تل همدا یوه جمله تکراروي: څه چې تېر دي، هغه تېر دي؛ څه چې راتلونکي دي، نامعلوم دي؛ او هغه گړۍ چې ته پکې ژوندی یې ستا ده، نو خوند ترې واخله.

دا ډول خبرې ښايي د رښتینو مؤمنانو سره وښايي او دغه راز له هغو ماده پرستو سره هم ښايي ښې وېرېښي چې د خوندونو په لټه کې وي، ځکه که چېرته یو انسان له دمگړۍ شېبې پرته بل وخت ونه لري، نو ولې یې باید بې حایه تېره کړي؟ ولې په هغه شېبه کې د الله تعالی عبادت او د سمو کارونو ملاتړ ونه کړي؟ ولې ښک اعمال ترسره نه کړي او ولې د خیر او ښکونې د خپراوي لامل ونه گرځي؟

خو د اوسمهال له کره او ژورې سپړنې او ځیرنې وروسته لیدل شوي چې اوسمهال د تېر او راتلونکي په منځ کې د توکو او ملنډو له یوې کرښې پرته بل هېڅ هم نه ده.

روغ چلند:

له وخت سره روغ چلند هغه لاره ده چې تېر، اوس او راتلونکي درېواړو ته په خپله غېږه کې ځای ورکوي.

تېرمهال ته د ورکتو اړتیا: انسان باید تېرمهال ته د زدکړې او د خپلو قومونو د برخلیک په اړه د پوهېدو په موخه ورتاو شي، ځکه چې تېرمهال د پېښو یوه ټولګه او د نصیحتونو زېرمتون دی. په دې تړاو الله تعالی فرمایي:

((له تاسو مخکې هم څه دورې تېرې شوې دي نو په ځمکه کې وگرځئ راوگرځئ، بیا وگورئ چې د (الهي دين) دروغ گڼونکو انجام څنگه وو؟))

(آل عمران: ۱۳۷)

((که تاسو ته څه ټپ در ورسېږي نو دښمن قوم ته خو هم دغه شان ټپونه رسېدلي دي او دا ورځې خو د خلکو ترمنځ اړوو را اړوو...))

(آل عمران: ۱۴۰)

((او ډېر داسې نبیان دي چې په خوا کې یې ډېر خدای پالونکي
 جنگېدلي دي خو د الله په لار کې ور رسېدلو مصیبتونو په وجه نه
 سست شول، نه کمزوري شول او نه به یې سر تیتاوه او الله همداسې
 صابران خوښوي.))

(آل عمران: ۱۴۶)

((آیا نو دوی په ځمکه کې نه دي گرځېدلي چې بیا یې زړونه داسې
 وي چې پوهېدلی ورباندې، یا غوږونه داسې چې اورېدلی یې
 ورباندې نو خبره دا ده چې سترگې نه رنډېږي، خو هغه زړونه
 رنډېږي چې په سینو کې دي.))

(الحج: ۴۶)

د دې ترڅنګ دا هم اړینه ده چې د خپلو نېکو اسلافو څخه د را پاتې میراث څخه هم د گټنې
 هڅه وشي او هغه څه ترې واخیستل شي چې له دې عصر سره جوړجاړی کوي. نبي کریم علیه
 السلام فرمایي:

((پوهه د مؤمن ورکه ده، نو هر چېرته یې چې ومونده، دی یې له نورو
 زیات وړ دی.)) (۱)

نو، دا سبب نه ده چې یو زور شی له دې امله پرېښودل شي چې زور دی، ځکه کله نا کله زور
 شی هم په معیار پوره وي، لکه قرآن کریم — ځکه په دې کې د الله تعالی خبرې دي او هېڅکله
 زړښت نه مني. همدا د کعبې په اړه هم صدق کوي چې د الله کور او د حاجیانو د ورتګ ځای
 وو، دی او تل به وي.

نو د نوبت ملاتړو هغه مهال له حده تېری وکړ چې هر نوي شي ته یې لاسونه وپړکول، پر دوی
 مصطفى الرافعي، چې یو پوه مسلمان عرب وو، ملنډې ووهلې او ویې ویل چې دوی غواړي په
 خپل دین، ژبې، لمر او سپورمۍ کې نوبت رامنځته کړي!

که څه هم نوبت او زړښت له یو بل سره تړلي دي، ځکه ښایي یو څوک یو زور شی نوی وگني
 او ښایي ځینې نور بیا یوه نوي شي ته د زور په سترګه وگوري. په دې سربېره، هېڅ نوی څیز به

^۱ رواه الترمذی و ابن ماجه.

تل نوی پاتې نه شي، ځکه څه چې نن زاړه دي هغه پرون نوي وو او څه چې نن نوي دي هغه به سبا ته زاړه وي.

د هرې ورځې په پای کې انسان باید تم شي او له ځان سره حساب وکړي او وگوري چې څه یې کړي او ولې یې کړي او څه یې نه دي کړي او ولې یې نه دي ترسره کړي. له خوب مخکې دا عمل ترسره کول، غوره گڼل شوی.

په دې وخت کې ځان ارزول د انسان د پرمختګ نښه ده، ځکه په دې وخت کې انسان له خپل ذهن څخه کار نه اخلي چې د خپلو ارمانونو په هکله پریکړه وکړي او له خپل وجدان څخه یې برخې وي چې د خپلو خوښیو اړوند قضاوت وکړي.

دی خپل ایمان د یوه عسکر په توګه په ځان ګماري چې د ده چلند ارزوي، د یوه څارنوال په توګه چې د ده د نیتونو او کړو وړو څارنه کوي او یا قاضي چې دی ورته خپل ځان سپاري. له دې لارې انسان بدیو ته د لېوالتیا پر ځای داسې ځای ته رسېږي چې په حرامو د اخته کېدو او له اړینو او لازمي کړنو څخه د مخ تاوولو له امله خپل ځان ملامتوي. وړاندې په یاد شوي حدیث کې وویل شوو: ((یو روغ انسان باید څلور ساعته ولري... او په دې څلورو کې ساعتونو یو دا دی چې: د خپلو اعمالو محاسبه او ارزونه وکړي.)) (۱)

عمر ابن الخطاب رض وایي: یو انسان باید خپل اعمال حساب او وتلي، مخکې له دې چې الله دا کار ترسره کړي. او د عمر رض حال دا وو چې هره شپه به یې خپلې پښې وهلې او له ځان څخه به یې د خپلو کړیو کارونو پوښتنې کولې.

میمون ابن مهران وایي: یو تقوا لرونکی انسان په خپل ځان له جابر واکمن یا بخیل ملګري څخه هم ډېر سخت وي.

حسن بصري رح وایي د قیامت په ورځ به ځینو خلکو ته سخته سزا نه ورکول کېږي ځکه هغوی به پخپله له ځان سره سخت او زیږ چلند کړی وي؛ خو ځینو ته به ډېره سخته سزا ورکول کېږي ځکه هر څه ته به یې په ټیټه سترګه کتلي وي بې له دې چې د خپلو اعمالو اړوند قضاوت وکړي. حسن بصري د دې خبرې په څرګندوي کې زیاتوي چې په خپل ځان زیږوالی او سختي کول د هغه شي د لتون په معنا ده چې یو څوک یې غواړي او اړتیا ورته لري، خو بیا هم لاس نه ور نږدې کوي، ځکه هغه شی ناروا او حرام وي. د دې معنا دا هم ده چې کله یو څوک یو ناوړه

^۱ د حدیث یوه برخه چې ابن حبان او الحکیم روایت کړی.

کار ترسره کړي، نو خپل ځان پر وېولي، توبه وباسي او له الله سره ژمنه وکړي چې بیا به هېڅکله هم دې کار ته نه ور گرځي.

پکار ده چې دا ډول چلند هره ورځ، په څو ورځو کې یا لږ تر لږه په اونۍ کې یو ځل له ځان سره ترسره شي، نو په دې ډول به وکولی شي چې د خپلو اعمالو بشپړ انځور وويني. او ښه به وي چې دا انځور لایات پراخ کړي شي تر څو د هرې میاشتې او هر کال په پای کې لا ډېر اغېزمن او ګټور ثابت شي، ځکه همدا هغه لاره ده چې له مخې یې انسان کولی شي له خپل تېر څخه زدکړه وکړي او د راتلونکي اصلاح او سمون ترسره کړي.

د لویدیځوالو یو نا اشنا ابتکار چې له بده مرغه مسلمانان یې هم پیروي کوي د کلیزو او د یو چا د تېر شوي کال په خوښۍ نه اخل او بیا په دې کې خوراک او څښاک کول ده. نه یوازې دا، بلکې په دې کې د یو چا د کلونو په شمېر شمېرې هم روښانه کېږي او یو بل ته مبارکياني او ډالۍ ورکوي.

یو عاقل مسلمان له دې څخه ډېر لور مقام لري چې په پتو سترګو د یوه بې معنا او بې ګټې دود تقلید او متابعت وکړي، بلکې له ده سره ښایي چې په دې فرصت کې د خپل ژوند تېر شوي کال ته وګوري او غور پکې وکړي. په دې ډول به یې د هغه هوښیار سوداګر لاره خپله کړې وي چې د هر نوي کال په پیل کې خپل ټول ریکارډونه او حسابونه راګوري تر څو د خپلو ګټو او تاوانونو کچه ور معلومه کړي او له الله غواړي چې نن ورځ یې د پرون او راتلونکي ورځ یې د نن په پرتله غوره وګرځوي.

د خپل ټول کال ریکارډونه راکتل یو غوره کار دی، ځکه یوه ورځ به د الله جل جلاله په وړاندې د دې کال په هکله پوښتنه ور څخه کېږي. بله دا چې کال کومه لنډه موده نه ده، ځکه یو کال دولس میاشتې، یوه میاشت دېرش ورځې، یوه ورځ څلور ویشته ساعته او یو ساعت شپېته دقیقې کېږي، یوه دقیقه شپېته ثانیې او هره ثانیه د الله تعالی یو ستره لوړینه ده او د هرې ثانیې په هکله به انسان پوښتل کېږي او په وړاندې به یې مسؤل وي.

نو یو انسان ته بویه چې د خپل ځان او هغه ژوند لپاره چې تېر شوی او بېرته نه راګرځي، خفګان احساس کړي. الله دې پر حسن بصري ورحمېږي، دی فرمایي: ((يا ابن آدم! انما أنت أيام، فاذا ذهبَ يومٌ ذهبَ بعضُک)).

ژباړه: اې د آدم بچیه! ته د ورځو له یوې ټولګې پرته بل څه نه یې، که یوه ورځ درباندي تېره شوه، نو داسې وګڼه چې ستا یوه برخه هم تېره شوه.))

دا هغه څه دي چې هر عاقل انسان يې بايد ترسره کړي، خو له بده مرغه، نن ورځ د عاقلو انسانانو شتون له نشت سره مخ شوی دی.

يو ليد د راتلونکي په لور: انسان، فطرتاً، د راتلونکي هيله لري او نه شي کولی له پامه يې وغورځوي او يا مخ ترې واړوي. کټ مټ داسې لکه ده ته چې د تېر په لور د ور کېږدو لپاره حافظه ورکول شوې، په همدې ډول د راتلونکي د انځورولو لپاره د تخيل او انځورونې ځواک ورکول شوی.

د راتلونکي يوه ځانگړنه دا ده چې د يوه نامعلوم او نامرئي څيز يوه برخه ده. له همدې کبله ويل کېږي چې يو څوک په دې نه پوهېږي چې په راتلونکي کې څه رازونه نغښتي او څه ښکېني او بدی يې پتې کړي.

((... او هېڅ ساکين نه پوهېږي چې سبا به څه ترلاسه کوي؟...))

(لقمان: ۳۴)

د راتلونکي يوه بله ځانگړنه دا ده چې نږدې دی، او توپير نه کوي چې انسان يې په څومره لږوالي باور لري. له همدې امله دا به رښتيا وي چې ووايو، له نن سره سبا راځي او سبا له هغه څه ډېر لرې نه دی چې يو څوک يې تمه لري. الله تعالی فرمايي:

((... او د قيامت معامله لکه د سترگو رب لا څه چې ډېره نژدې ده،

بې شکه الله په هر څه قادر دی.))

(النحل: ۷۷)

يو عاقل انسان هغه دی چې راتلونکي ته ځان تياروي او چمتوالی ورته نيسي، هغسې چې الله فرمايي:

((اې مؤمنانو الله نه ووېرېږئ او هر کس دې وگوري چې د سبا دپاره

يې څه وړاندې لېږلي؟...))

(الحشر: ۱۸)

هغوی چې دا فکر لري چې دين انسان له تېرمهال سره تړي، په حقيقت کې د تېرمهال پر اړتيا او رښتيني فطرت ناسم پوه شوي. دا ځکه چې د دين تر ټولو اساسي دنده د يوه انسان تلپاتې ژوند يا په بل عبارت راتلونکي او يوه داسې ژوند ته چې تل پاتې کېدونکی او د اوس په پرتله ډېر غوره دی، آماده کول ده.

پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((بې له شکه چې بنده د دوو شيانو د وېرې تر منځ دی: هغه وخت چې تېر شوی او په دې نه پوهېږي چې الله به ورسره څه کوي، او هغه وخت چې پاتې دی او په دې نه پوهېږي چې الله به د څه امر ورته کوي. نو پکار ده چې بنده د خپل ځان لپاره له ځان څخه گټه واخلي، له خپل ژوند څخه د خپل راتلونکي ژوند لپاره گټه پورته کړي، له خپلې ځوانۍ مخکې له زړښت څخه؛ ځکه قسم په هغه ذات چې زما روح يې واک کې دی، له مرگ وروسته به هېچا ته هم اجازه ورنه کړي شي چې بښنه وغواړي او په آخرت کې به يې له جنت او يا جهنم پرته بل ځای نه وي.))

خو دا په دې معنا هم نه ده چې يو مذهبي شخص دې يوازې د خپل آخرت په هکله اندېښنه کوي او خپل دنيوي او راتلونکي ژوند شاته وغورځوي. اسلام انسان ته د سبا ورځې د ديني او دنيوي دواړو چارو د چمتوالي او احتياط بنوونه کوي. د نبي کریم صلی الله عليه وسلم ژوند د ټولو مسلمانانو لپاره يوه غوره بېلگه دی. هغه مبارک هغه مهال د راتلونکي په اړه فکر کړی وو چې کله يې د اوس او خزرج له قبيلو سره د مرستې او ملاتړ تړون لاسليک کړ. دغه راز د همدې راتلونکي فکر وو چې د هجرت پرېکړه يې وکړه تر څو د اسلامي شريعت او اسلامي ټولني لپاره يو پوخ اساس او بنسټ ودان کړي.

په همدې ډول، د عقبه د لومړي او دوهم تړون په لاسليک او د يثرب په لور هجرت کول د سخت کار او د راتلونکي لپاره د غوره پلان پايله وو.

دغه راز، په دنيوي چارو کې هم، نبي کریم صلی الله عليه وسلم د راتلونکي ژوند غم خور او د خپلې کورنۍ لپاره به يې د يوه کال توښه زېرمه کوله. هغه مبارک هېڅکله هم دا کار پر الله تعالی باندې له ايمان سره په تضاد او ټکر کې نه باله.

د اوسمهال فکر: وړاندې وويل شوو چې انسان بايد له خپل تېرمهال څخه زدکړه وکړي او راتلونکي ژوند ته چمتوالی ونيسي.

((... او هر کس دې وگوري چې د سبا دپاره يې څه وړاندې لېږلي؟...))

(الحشر: ۱۸)

په دې سربېره، دی باید له اوسمهال څخه گټه واخلي او د خپل ژوند له هرې گړۍ مخکې له دې چې تېره شي گټنه وکړي.

ابو حامد الغزالي رح فرمایي: وخت په درې ډوله دی: یو هغه چې تېر شوی (نو انسان په دې هکله هېڅ هم نه شي کولی، که یې په کړاو کې تېر کړی وي او که په هوساینه کې)؛ دوهم هغه چې راتلونکی دی (په دې هکله انسان نه پوهېږي چې وبه یې ویني او که نه)؛ او وروستی یې اوسمهال دی (په دې ځای کې انسان باید ځان ساتنه وکړي او له خپل چلند سره احتیاط وکړي ځکه الله یې څارونکی دی). که په دې حالت کې دی و مر نو په دمگړۍ به غم او خفگان نه کوي او که ژوندی پاتې وي، نو پکار ده چې په راتلونکي ساعت کې هم هماغه کار وکړي. نو، یو انسان باید داسې چلند وکړي لکه وروستی ساه چې اخلي، په دې معنا چې پکار ده چې له هر هغه څه خبر وي چې ترسره کوي یې. (۱)

په دې تړاو نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

((يو عاقل انسان - چې لېونی نه وي - باید څلور ساعته ولري: یو ساعت باید د خپل خدای (عبادت) ته ورکړي؛ یو ساعت د خپلو اعمالو محاسبه وکړي؛ یو ساعت د الله تعالی په مخلوق کې په غوره کولو تېر کړي او یو ساعت د خپل خوراک او څښاک د اړتیا په بشپړولو کې ولگوي.)) (۲)

دا ساعت به ورسره په راتلونکو ساعتونو کې مرسته وکړي او تر دې چې په هغه وخت به هم ورسره کومک وکړي چې غړي یې په خوراک او څښاک بوخت وي؛ خو که په ورته وخت کې د خوراک په خوند او ډول کې غور او فکر وکړي، نو دا به ورته له هغه څه ډېر غوره وي چې د ده غړو ترسره کړي وي.

په دې ځای کې باید د نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغه حدیث را یاد کړو چې وړاندې تېر شو:

((که د قیامت ورځ راشي او په لاس کې مو نیالگی وي، نو ویې کړئ که امکان یې وي.)) (۳)

^۱ د امام غزالي احیاء علوم الدین وگورئ.

^۲ رواه ابن حبان و الحکیم.

^۳ رواه احمد و بخاري.

دلته باید یوه شېبه تم شو او فکر وکړو چې رسول الله ص ولې د نیالکي د کېنولو امر کړی. بې له شکه چې دا انسان به د هغه څه مېوه ونه خوري چې په لاس کې یې دي، ځکه په دې ځای کې موږ د کرلو د هغه عادي بهیر په هکله نه غږېږو چې نن یې وکړو او سبا یې ورېږو. یقیناً، دی یې د خپل راتلونکو نسلونو لپاره هم نه کړي، لکه هغه زور بودا چې کله ترې وپوښتل شوو چې د ښوونو دا ونه چاته کړې، حال دا چې د مرگ خوله ته ورنږدې یې؛ نو زور سړي ځواب ورکړ چې د راتلونکو پښتونو لپاره یې کېنوم، هماغسې چې زما مخکښو زما لپاره کېنولي دي.

خو، په حدیث کې یاد شوی حالت د دې په څېر نه دی، ځکه نبي کریم صلی الله علیه وسلم د یوه داسې وخت په اړه غږېږي چې قیامت را رسېدلی، هله چې چا ته هېڅ هیله هم نه وي وریاتې. نو، په دې شېبه کې ولې باید یو څوک نیالکي کېنوي؟

د دې امر ښکاره موخه د کار لپاره د کار کولو درناوی او لوړاوی ښودل ده، هېڅ توپیر نه کوي چې چا ته یې گټه رسېږي او که نه؛ او بله دا چې مسلمان ته لارښوونه وکړي چې دی باید د ځمکې له ښېرازی او رغولو څخه هېڅکله هم لاس وانه خلي. په بل عبارت هغه باید تر هغو پورې زیار او کار پرې نه ردي، خو چې ژوندی وي. که څه هم اسرافیل د ژوند پای اعلان کړي.

(۵)

انسان څنگه د ژوند موده اوږدولی شي؟

په دې کې شک نشته چې انسان فطرتاً له ژوند سره مینه لري او دا خوښوي چې اوږد ژوند وکړي او که وکولی شي نو د تل لپاره ژوندی پاتې شي. همدا د تلپاتې ژوند مینه وه چې شیطان ته یې لاره هواره کړه ترڅو د بشریت پلار حضرت آدم علیه السلام وغولوي او گناه ته یې ولمسوي. الله تعالی فرمایي:

((خو شیطان هغه ته وسوسه ورواچوله وېلي ای آدمه! د همېشني

ژوند او نه ختمېدونکې پاچايي ونه دروښيم؟))

(طه: ۱۲۰)

دين پخپله اوږد ژوند د الله يوه پېرزوينه گڼي، په دې شرط چې په سمو کارونو کې وکارول شي او هغه څه پکې ترسره شي چې د انسانیت لپاره غوره او ګټور دي. له نبي کریم ص څخه یو ځلې د تر ټولو غوره انسان په هکله وپوښتل شوو، نو ویې فرمایل:

((هغه څوک چې اوږد ژوند ولري او غوره کارونه پکې وکړي.)) (۱)

دا هم یو حقیقت دی چې مرګ د انسانانو ژوند ور ویجاړوي – ښایي یو ځوان هلک د ځوانۍ د عروج په پړاو کې را کیر کړي، یا ښایي یوه ناوې د واده په لومړۍ شپه ورسره مخ شي. ښایي یو ټي خور ماشوم له خپل مور او پلار څخه بېل کړي، یو سوکاله شتمن له خپلو مزو - چرچو سره خدای په امانۍ ته اړ کړي او یا ښایي یو لوی واکمن له خپلو ساتونکو او ملګرو څخه د تل لپاره بېل کړي. له همدې امله مرګ ته د ((د خوښیو پای ټکی)) او ((د ډلو بېلوونکی لامل)) ویل کېږي.

که چېرته مرګ وروستی پړاو او د ژوند پای وي، نو د انسان د ژوند موده ډېره لنډه ده، توپیر نه کوي چې څومره موده ژوند کوي. نو انسان له یو څو ورځو یا ساوو پرته بل څه نه ده چې مرګ په هره شېبه کې بې له دې چې خبرداری ورکړي، د پای ټکی ورته ایښودلی شي. پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((ژوند وکړئ څومره مو چې زړه غواړي، ځکه بیا به هم مری. مینه

وکړئ څومره چې غواړئ، ځکه بیا به مو هم تر منځ بېلتون راځي.

^۱ رواه الترمذي.

وکړئ څه مو چې زړه غواړي، ځکه د خپل عمل په بدل کې به جزا

وینئ او په اړه به یې پوښتل کېږي.)) (۱)

د ساینس او طب د دومره پرمختګ سربره هم، هېڅوک نه شي کولی چې د زوروالي مخه ونیسي، یا یوه زور شخص ته بېرته خپله ځواني ور وگرځوي. پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((بې له شکه چې الله تعالی هېڅ ناروغي پرته له شفا او درملنې نه ده

پیدا کړې، پرته له زوروالي.)) (۲)

دغه راز د یو چا اصل عمر هم د هغه د کلونو په شمېر نه اندازه کېږي چې له زوکړې څخه تر مړینې پورې یې تېر کړي وي. دا الله دی چې د هغه د ښو اعمالو له مخې یې موده ورته ټاکي. په دې ځای کې باید څوک حیرانه نه شي چې یو څوک له سل کاله زیات ژوند کوي او بیا یې هم د نېکو اعمالو شمېر صفر وي، او یا له صفر څخه هم لاندې وي، په دې معنا چې تر پور لاندې وي. خو بل خوا داسې خلک به مو هم لیدلي وي چې په ځوانۍ کې مري خو اعمال نامه یې له لویو لاسته راوړنو او غوره کارونو څخه ډکه وي.

په دې تړاو یو هوښیار وایي: یو انسان ښایي اوږد ژوند وکړي خو ډېره کمه لاسته راوړنه ولري، مګر بل لور ته یو څوک ښایي ډېر اوږد ژوند ونه کړي خو ډېر څه ترلاسه کړي. نو، هغه څوک چې عمر یې له غوره اعمالو او برکته ډک وي، هغه څوک دی چې الله پرې په لنډه موده کې خپلې بې شمېره پېرزوینې کړې وي.

نو یو انسان کولی شي چې د الله تعالی د رضا د لټون لپاره د کوشښې له لارې د خپل ژوند موده زیاته کړي، په دې چې څومره یې چې تقوا، رښتینولي او ایمان زیات وي، هماغومره به یې ثواب زیات او اجر به یې غوره وي.

دا په دې معنا چې د یو چا د کړنو ارزښت او مرتبه په دې پورې اړوند ده چې د نورو په ژوند کې څومره ګټور او اغېزمن دي. د بېلګې په ډول، کېدای شي چې یو شخص خلکو ته سمه لاره وښيي، له بدیو یې وساتي، له کړاوونو یې وژغوري، د ظلم له منکولو یې خلاص کړي، د دښمنانو پر وړاندې یې ودرېږي، او یا ښایي یو بل داسې کار وکړي چې ګټه یې وګړو، ډلو او یا ټول قوم ته ورسېږي.

^۱ رواه الطبراني والشیرازي.

^۲ رواه البخاري.

همدا لامل دی چې کار ته په اسلام کې ځانگړی مقام ور په برخه دی او د الله په لاره کې زیار ویستل د نورو ټولو کارونو په سر کې ځای نیسي. پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((هغه څوک چې د ښېگنې په لور بلنه کوي، د هغو خلکو په اندازه اجر به ورکول چې د ده متابعت کوي، او دا به د هغوی له اجر څخه هېڅ هم کم نه کړي.)) (۱)

همدا رنگه فرمایي:

((په جنت کې سل درجې دي چې الله تعالی د هغو خلکو لپاره چمتو کړې چې د الله د رضا په لټه کې وي، د دوو درجو تر منځ یې دومره واټن دی لکه د ځمکې او آسمان.)) (۲)

دغه راز، په اسلام کې د واکمنو او مشرانو عدل او نیاو هم ځانگړی مقام لري. دا د هغې ښېگنې له امله چې ټولنو او قومونو ته یې رسېږي، د هغه ځواک له امله چې له یو چا سره پرې مقابله کوي، د هغې مبارزې له کبله چې د یو چا د خواهشاتو مخنیوی کوي او همدا رنگه د ځانغوښتنې او ظلم د مخنیوي له امله. همدا لامل دی چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((د یوه عادل واکمن یوه ورځ د شپېته کاله له عبادت څخه غوره ده.)) (۳)

یو ځلې د پیغمبر علیه السلام یو صحابي له یوې درې څخه تېرېده چې د تازه اوبو یو کوهي یې درلود، د صحابي دا ځای خوښ شو او فکر یې وکړ چې له خلکو یې وپېږي او د عبادت لپاره همدلته استوگن شي، خو پرېکړه یې وکړه چې لومړی باید له پیغمبر ص څخه اجازه واخلم. پیغمبر علیه السلام ورته وفرمایي:

((داسې مه کوه، ځکه د الله تعالی په لاره کې ستا پاتې کېدل په کور کې د اويا کالو له عبادت څخه غوره ده. آیا غواړې چې الله دې گناهونه وښيي او جنت ته دې ننباسي؟ (که هو، نو) د الله په لار کې جهاد وکړه: هر څوک چې د الله په لار کې جنگ کوي، (که څه هم

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه البخاري.

^۳ رواه الطبراني.

هومره موده ولگوي چې) د دوو اوبنو په لوشلو کې تېرېږي، ارومرو
به جنت ته ننوځي.)) (۱)

بېلابېل فکتورونه اعمال اغېزمنوي، خو خوښي هغه چا لره ده چې تر ټولو غوره اعمال ترسره
کوي. الله تعالی فرمايي:

((... نو زما بندگانو ته زېږی ورکړه، هغوی چې خبرې ته (ښه) غوږ
ږدي، بیا چې کومه ډېره غوره وي د هماغې متابعت کوي...))

(الزمر: ۱۷ – ۱۸)

ډېری داسې وگړي شته چې په لنډ وخت کې د لویو لاسته راوړنو او خارق العاده شیانو په ترلاسي
برلاسي شوي دي. دا یوازې د انساني وړتیاوو پایله نه وه، بلکې د الله تعالی لوربیننه وه چې
هغوی ته یې د دې توفیق او لارښوونه وکړه.

زموږ لپاره دا بسنه کوي چې دا را یاد کړو چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په څه ډول خلک
له تیارو څخه رڼا ته را وایستل او د بشریت تاریخ ته یې په در ویشته کاله کې بدلون ورکړ.

په همدې ډول د یوه نوي دین بنسټ یې کېښود، یو بشپړ پښت پرې راټول شو، او په لنډ وخت
کې یې د کامل امت او یوه نړیوال هېواد بنیاد کېښود. دا د هغو ټولو سختیو او ستونزو سربېره
وو چې د رسالت له لومړۍ ورځ څخه یې لا په لاره کې د خنډ په توگه پرتې وې.

دا مه وایئ چې دا نو بې ځایه ده چې خپل ځان له نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره پرتله
کړو، ځکه د هغو خو د معجزو په وسیله ملاتړ کېدی. بلکې د پیغمبر ص ژوند د نبوت او کړاوونو
په جریان کې د عادي انسان د ژوند په څېر وو. د هغه اصلي معجزه قرآن کریم وه، نه کومه
خارق العاده پېښه. هو، الله تعالی یې په معجزو ملاتړ کړی، خو یوازې هغه مهال چې خپلې
ټولې هڅې یې ترسره کړې. د بېلگې په ډول، د هجرت پر مهال یې الله په زړه ډاډ او سکینت
نازل کړ او په نامرېبي ځواکونو یې مرسته ورسره وکړه. همدا رنگه د بدر په غزا کې الله تعالی د
جنگ لپاره زر پښتې د مرستې په پار ور ولېږلې، الله تعالی فرمايي:

((او دا یې صرف تاسو ته یو زېږی وگرځولو او چې زړونه مو پرې ډاډه
شي...))

(الانفال: ۱۰)

^۱ رواه الترمذي و الحکیم.

که چېرته د راشده خلفاوو دور ته وگورو او د هغو خلکو دور ته چې د دوی متابعت یې وکړ، نو احساس به کړو چې دا کومه معجزه نه وه چې ټوله نړۍ یې فتح کړه، اسلام یې خپور کړ او د څو لسيزو په لړ کې یې ملتونه د هغوی د پوځو او له خرافاتو ډکو ادیانو او دودونو څخه را وایستل. تاریخپوهان دې دیني، معنوي، علمي، ټولنيز او سیاسي اوښتون ته ګوته په غاښ ولاړ دي چې اسلام له یوې پېړۍ څخه هم په کم وخت کې رامنځته کړ.

که همدا رنگه د عمر بن عبد العزيز دور ته وگورو، نو پوه به شو چې له دوه نیمو کلونو څخه هم په کمه موده کې یې د ځمکې مخ له عدل او برابری څخه ډک کړ، دا ځکه چې هغه له پیل څخه لا هود درلود چې د خلافت په روان حالت کې بدلون راولي، ویې رغوي او د بې عدالتۍ ښکار شویو ته خپل حقونه ور وسپاري. ده له الله پرته له هېچا هم وېره نه لرله.

نو څومره زیات چې یو څوک په خپله لار کې پراته خنډونه او کړاوونو وگالي، او ډېر لږ ملاتړ او کومک ورسره وشي، نو هماغومره به یې د الله له لوري اجر زیات او غوره وي.

له همدې کبله ده چې د پیغمبر ع د صحابوو اجر د نورو په پرتله زیات دی ځکه هغوی هغه مهال په الله ایمان درلود چې نورو خلکو پرې ایمان نه درلود، او په داسې وخت کې یې پر حضرت محمد ص ایمان راوړ چې بل هر چا ور پسې سپکې سپورې ویلې. دا د هغه لومړنیو مهاجرینو او انصارو په اړه هم صدق کوي چې اجر یې له هغو خلکو زیات دی چې د مکې له سوې او وروسته له دې چې د اسلام نوم په ښکاره ډول څرګند او د بریا اوج ته ورسېد، ایمان راوړ. الله تعالی فرمایي:

((... په تاسو کې چې له فتح (مکې) پومبی چا لگښت کړی او جنگېدلي هغه له نورو سره برابر نه دي، دوی په مرتبه کې له هغو خلکو ډېر لوی دي چې وروسته (له فتح مکې) یې لگښت کړی او جنگېدلي. البته د ښېګڼې وعده الله ټولو سره کړې ده...))

(الحديد: ۱۰)

له همدې امله، کله چې په ټولنه کې ورانی او انارشي وي، نو د هغه مهال ښک اعمال ډېر غوره ګڼل کېږي. دا په دې چې کله واکمن ظلم ترسره کوي، شتمن بې لارې وي، زور واکي له غرور او لویۍ سره را پورته شوي وي، علماوو د غوره مالی لار نیولې وي، زنا عامه شوې وي، وراني سر را پورته کړی وي او ښېګڼه تر خاورو لاندې شوې وي، نو هغه مهال ښکي او ښېګڼه ستونزمنه او له نشت سره برابره وي. همدا هغه وخت دی چې زموږ پخواني علما یې د ګډوډۍ او وراني زمانه بولي او زموږ په دور کې د ((نوي اسلامي عصر)) په نوم یادېږي. نو په دې ډول

وخت کې هغه خلک چې د الله تعالی پر دین عمل کوي او د هغه خوښي لټوي، د پیغمبر علیه السلام د نوو صحابوو په څېر دي. پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((د گډوډۍ او اختلاف په وخت کې عبادت تر سره کول، زما په لور

له هجرت سره برابر دی.)) (۱)

له حضرت ابو امیه نه روایت دی چې زه ابو ثعلبه ته ورغلم تر څو د دې آیت معنا ترې وپوښتم چې: ((اې مؤمنانو! د خپلو ځانو غم کوئ، د بل چا بې لاریتوب کوم تاوان نه درته کوي...)) (۲) نو هغه ځواب را کړ چې ما پخپله هم د دې آیت په اړه له پیغمبر علیه السلام څخه پوښتنه وکړه، او راته ویې فرمایل:

((له هغه څه سره سم په گډه مشوره وکړئ چې پر عدل ولاړ او هوښیاری ته نږدې وي او یو بل سره له شخړو ځان وژغورئ تر هغو چې د شتمنۍ او مقام مینه، د خواهشاتو پالنه، نړۍ ته (له آخرت څخه) لومړیتوب ورکول رامنځته شي او هر کس یوازې خپله رایه او نظر سم وگڼي؛ او داسې څه به وویښئ چې له تاسې سره به یې هېڅ اړیکه نه وي، نو هغه مهال خپل ځان وساتئ. له تاسې وروسته د صبر ورځې دي او په دې ورځو کې به صبر کول داسې وي لکه یوه ژوندۍ سکروټه په لاس کې نیول. هر څوک چې په دې وخت کې (غوره) عمل تر سره کړي نو د خپل ځان په څېر د پنځوسو کسانو اجر به تر لاسه کړي.)) (۳)

په یوه بل روایت کې راځي:

((وویل شو اې د الله رسوله! زموږ د پنځوسو اجر به را کول کېږي او که د هغوی؟ ویې فرمایل: ستاسو د پنځوسو هومره اجر به درکول کېږي.))

دا حدیث پر ښېگڼو د امر او له بدیو د مخنیوي پر اړتیا ټینګار کوي تر هغه وخت پورې چې یو څوک داسې غوږ ولري چې پرې واوري، داسې زړه ولري چې احساس پرې وکړي او په هر ډول غبرګون کې خپله هیله له لاسه ور نه کړي. خو کله چې ټولې دروازې تړلې وي او مسایل تر دې

^۱ رواه مسلم.

^۲ المائدة: ۱۰۵

^۳ رواه ابن ماجه.

بریده رسېدلي وي چې د زغملو وړ نه وي، نو بويه تر هغو صبر وکړي چې الله تعالی پخپله د یو څه پرېکړه وکړي.

په دې ځای کې صبر د لاس تر زني کېناستو او ارامتیا مترادف نه ده، داسې چې ورته وگورو او په تمه ورته پاتې شو، بلکې دلته صبر داسې دی لکه معنوي خوټېدل، کت مت هماغسې لکه په اور چې یو چاینکه جوش کوي. له همدې امله پیغمبر علیه السلام فرمایي: په دې وخت کې (صبر) داسې دی لکه په لاس کې د ژوندۍ سکروټې اخیستل.

په دې ځای کې صبر دا معنا هم لرلی شي چې د یوه داسې گټور کار په اړه فکر وشي چې زغم او حوصلې ته اړتیا ولري او وکولی شي دا فساد له جرړو را وباسي. خو دا ډول کار د رښتینو او باوفا مؤمنانو همغږي غواړي ځکه چې یو کس دا کار په یوازې ځان نه شي کولی خو یوه ډله یې کولی شي. او کله چې یو څوک د خپلو ملگرو په وسیله ځواک ومومي، الله تعالی تل د داسې ډلې مرستندوی وي. په دې حدیث کې له یاد شوي کار څخه مراد هغه کار دی چې له دې وړاندې صحابوو ترسره کړي، لکه د حق پلوي کول، د اسلام د ملاتړ لپاره د ځواکونو را غونډول، د ناپوهۍ په خلاف جنګېدل، د الله تعالی د رضا لپاره د ځان او مال قرباني ورکول او تر هغو پورې صبر کول چې الله خپله وروستی پرېکړه واوروي.

د انسان د ژوند دوهم پړاو:

هغه انسان چې الله تعالی له وخت څخه د گټنې بریا وړ په برخه کړې وي، له مړینې وروسته هم کولی شي د خپل ژوند موده وغځوي. دی به مړ وي، خو بیا به هم ژوند کوي؛ او بنایي د ژوندیو لپاره هغه مهال هم د یو څه د کولو وړتیا ولري چې کله په قبر کې وي.

دا یوازې هغه مهال امکان لري چې کله تر شا یوه ښېگڼه پرېږدي چې ژوندیو خلکو ته یې گټه ورسېږي. کېدای شي گټور علم، ښک اعمال او یا داسې اغېز پرېږدي چې نورو ته یو ساری واوسي، د ښېگڼې کوم کار وکړي، او یا ښک اولاد پرېږدي. دا ډول شیان د هغه په رښتیني او د تقوا په ژوند کې زیاتوالی رامنځته کوي. دا د پیغمبر علیه السلام له دې حدیث څخه څرگنده ده، فرمایي:

((کله چې د آدم اولاده له نړۍ څخه سترگې پټې کړي، نو هر څه پای ته ورسېږي پرته له درې شیانو: هغه صدقه چې پرلپسې ترې گټه

اخيستل كېږي، هغه علم چې گټور وي، او يا نېك اولاد چې د ده لپاره دعا كوي.)) (۱)

په يوه بل حديث كې چې دې درې شيانو ته پكې لومړيتوب ورکول شوی، نبي کریم علیه السلام فرمايي:

((خينې له هغو کارونو او نېکو اعمالو څخه چې وروسته له مړينې هم د مؤمن تر شا ولاړ وي، دا دي: هغه علم چې نورو ته يې ښودلی او خپور کړی وي؛ هغه نېک اولاد چې ترې پاتې وي؛ د قرآن کریم يو مصحف چې د ترکې په ډول يې پرې ايښی وي؛ هغه جومات چې ده ودان کړی وي؛ هغه کور چې د مسافرو لپاره يې جوړ کړی وي؛ هغه سيند چې دی يې د بهېدو لامل گرځېدلی وي؛ هغه صدقه چې د روغتيا او ژوند پر مهال يې له خپلې شتمنۍ څخه ورکړې وي چې له مړينې وروسته به له ده سره يو ځای شي.)) (۲)

پيغمبر عليه السلام فرمايي:

((هغه څوک چې د يوه غوره کار بنسټ کېږدي، اجر به يې ترلاسه کړي او همدارنگه د قيامت تر ورځې پورې به يې د هغو خلکو اجر هم په برخه وي چې د ده متابعت کوي.)) (۳)

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمايي:

((بې شکه همدا موږ مړي را ژوندي کوو او هغه څه (عملونه) لیکو چې وړاندې يې لېږلي او چې وروسته يې پاتې دي...))

(یس: ۱۲)

((په هغه ورځ به انسان په مخکې وروسته (ټول) کړي عمل خبر کړی شي.))

(القيامة: ۱۳)

^۱ رواه مسلم.

^۲ رواه ابن ماجه.

^۳ رواه مسلم.

خلک په دې یوه خوله دي چې کله یو انسان تر شا یو غوره نوم پرېږدي، دا داسې وي لکه دوهم ژوند یې چې ترلاسه کړی وي، خو دا مهال یو تلپاتې ژوند وي.

په دې کې د حیرانتیا وړ څه نشته چې د انبیاوو پلار ابراهیم علیه السلام، له الله دا غوښتنه وکړه:

((او په وروستیو نسلونو کې د نېکنامۍ یادونه را په برخه کړې.))

(الشعراء: ۸۴)

د هغو دوو کسانو تر منځ لوی توپیر دی چې یو یې کله وفات شي نو زړونه پسې خفه شي، سترگې پسې وژاري او ژبې یې ستاینه وکړي او له الله نه ورته بښنه او رحم وغواړي، او دا بل چې کله مړ شي، هېڅوک هم پرې اوبښکې نه تویوي، پر تک یې څوک د غم احساس نه کوي او تر دې چې څوک د رحم او مغفرت دعا هم ورته نه غواړي. وروستی کس د هغه چا استازولي کوي چې په کارونو کې یې نارامي کړې او تر شا یې داسې څه نه دي پرې ایښي چې خلک یې پرې یاد کړي. ښایي دی د هغه چا استازیتوب هم وکوي چې لویي او تېری کوونکی وي. قرآن د همداسې شخص په اړه په لاندې آیت کې څرگنداوی کړی، فرمایي:

((خومره باغونه او چینې یې پرېښودې؟ او کروندې او غوره – ښکلي ځایونه (استوگنځي)؟ او (ډېر داسې) نعمتونه چې دوی یې په مزو کې وو. همداسې وشول او هغه (شیان) مو بل قوم ته په میراث ورکړل. خو نه آسمان او ځمکې پرې وژړل او نه دوی ته څه مهلت ورکړی شو.))

(الدخان: ۲۵ – ۲۹)

کله چې دا ډول خلک ومري، نو سهدلاسه د خپلو پلویانو داسې ډله تر شا پرېږدي چې د دوی تېري، سرغړونې، بې لاریتوب او گناوې په میراث ور پاتې وي.

که یو څوک د یو غوره کار بنیاد کېږي، اجر به یې ورکول کېږي او ورسره به د هغو خلکو اجر هم د قیامت تر ورځې پورې ترلاسه کوي چې په دې نېک کار کې یې د ده متابعت کړی وي؛ بل لور ته هغه چې د یوه ناوړه کار بنسټ ږدي، د دې گناه سزا به گالي او د هغو خلکو وبال به یې هم پر غاړه وي چې په دې کار کې یې د ده لار تعقیب کړې وي.

خومره د تأسف او بدمرغۍ ځای دی هغو خلکو لره چې تر خاورو لاندې خښ شي خو د هغوی ناوړه کارونه، ناسې ویناوې او بې لارې کوونکي نظریات په کتابونو، سریالونو، کبستونو،

ریکاردونو او فلمونو کې ښودل کېږي چې زړونه او ذهنونه داسې ویجاړوي لکه اور چې خځلې او لرکې سوځوي.

یو ښک انسان وایي: ((خومره بدبختي او بدمرغي ده هغه چا لپاره چې مړ شي او گناوې یې هم ورسره مړې شي، او خومره د بدمرغي ځای دی چې یو څوک مړ شي او گناوې یې تر شا ژوندی پاتې وي!))

د وخت وژنې له ناروغۍ ځان خبر کړئ

ډېری داسې بې ځایه کارونه شته چې که یو څوک یې له ضرر او خطر څخه ناخبره وي، نو د انسان وخت ور ضایع کوي. لاندې پر همدې ټکو بحث شوی:

۱- بې پامۍ: بې پامۍ یوه داسې ناروغي ده چې زړه او ذهن په داسې ډول اغېزمنوي چې له پېښو، تر دې چې د شپې او ورځې له اوبستون، د شیانو له هدف او معنا، او د چارو او مسایلو له پایلو څخه یې ناخبره ساتي او ترې غافلوي یې. په بل عبارت، نه پاملرنه یا بې پامۍ د انسان پام د باطن پر ځای ظاهر، د حقیقت پر ځای صورت، د داخل پر ځای خارج او د پای پر ځای پیل ته اړوي.

قرآن عظیم الشان خلکو ته د بې پامۍ او غفلت پر وړاندې خبرداری ورکړی، په دې چې هغه خلک چې په دې ناروغۍ اخته وي، د دوزخ خاشاک دي او له څارویو هم زیات گمراه او بې لارې وي.

((او رښتیا چې په پېریانو او انسانانو کې مو ډېر (خلک) د جهنم لپاره پیدا کړي دي، د هغوی زړونه شته خو فکر نه ورباندې کوي او د هغوی سترگې شته خو څه ورباندې نه ویني او غوږونه یې شته خو څه پرې نه اوري، دا خلک د څارویو په شان دي، بلکې زیات بې لارې، همدوی په خپله غافلان دي.))

(الاعراف: ۱۷۹)

په یوه بل آیت کې الله تعالی هغه خلک غندلي چې یوازې د علم ظاهر ته پام کوي او له اصلي حقیقت او ارزښت څخه یې مخ اړوي. الله تعالی فرمایي:

((... خو زیاتره خلک نه پوهېږي. د دنیا په ظاهري ژوندون پوهېږي خو بیا همدوی له آخرته غافل (ناخبره) دي.))

(الروم: ٦ - ٧)

او هماغه لور ذات پیغمبر علیه السلام ته فرمایي:

((او خپل رب دې په زړه کې له زاری او وېرې سره او په ژبه له ورو
اواز سره سهار او ماښامونو کې یادوه او له غافلانو څخه مه کېږه.))

(الاعراف: ٢ - ٥)

په یوه بل آیت کې الله تبارک و تعالی فرمایي:

((... او د داسې کس مه مننه چې موږ د هغه زړه له خپله یاده غافل
کړی او په خپل هوس پسې روان شوی او کار یې (یو مخ) تباهي او
زیاتی دی.))

(الکهف: ٢٨)

دا په رښتیا تباهي ده چې خپل امت په داسې جدي او تباہ کوونکو کارونو کې اخته وینو، هغه
هم بې له دې چې څه عبرت ترې واخلي او یا هڅه وکړي چې له دې حالت څخه ځان وڅوځوي.
ابو بکر رضي الله عنه به له الله جل جلاله نه په دې ټکو کې دعا کوله: ((اې الله، په غفلت
مو مه اخته کوې، په حیرانتیا کې مو مه اچوه او له بې پامۍ مو لرې وساته.))

سهل ابن عبدالله وایي: ((له درې ډوله خلکو سره ملګرتیا مه کوئ: غوره مالي کوونکي علما،
هغه ناپوهه خلک چې د تصوف ادعا کوي او غافل تېری کوونکي.))

٢- ځنډول: یوه بله زیانمنه ناروغي د یوه کار ځنډول او بل وخت ته پرېښودل دي. دا ناروغي
هغه مهال زیاتوالی کوي چې کله یې انسان د خپل ځان شعار وګرځوي او د طبیعت یوه نه
بېلېدونکې ځانګړنه یې وګرځي.

هر شې گویم که فردا ترک این سودا کنم

باز چون فردا شود، امروز را فردا کنم

ژباړن

يو عالم يو چا ته د نصيحت پر مهال وويل: ((د کار د ځنډولو له ضررونو خبر اوسه.)) يو بل عالم وايي: ((ځنډول د شيطان له ځواکونو څخه ده.))

ورځ مو درباندي حق لري او بايد له خپل وس سره سم گټور علم او غوره کارونه پکې ترسره کړئ، او هېڅکله يې هم راتلونکي ورځې ته پرې نه ردئ، که نه نو اوسمهال به مو له لاسه ووځي او د تېرمهال برخه به مو وگرځي او بيا به مو پېښمانتيا او ژړا هېڅ گټه هم در ونه رسوي. په بل عبارت، پکار ده چې د سبا ورځې د رېبلو لپاره همدا نن يې تخم وشيندئ.

«دي حقيقت ته رحمان بابا په دې ټکو کې نغوته کړې:

د تېر عمر ارمان مه کوه رحمانه

چېرې نه وي چې بيا دا ساعت ارمان کړې»

ژباړن

په يوه ليک کې محمد ابن سمره يوسف ته وليکل: ((ای وروره! پام کوه چې د کارونو ځنډول دې پر زړه او ځان واکمن نه شي، ځکه چې دا د زوروالي او تنبلۍ علت، د تباهي او بربادۍ پايله او د هيلو د پای ته رسېدو لامل دی. اي وروره! پاڅېره او در ياد کړه چې څه دې کړي، څه دې له پامه غورځولي او څه دې رېبلي، ځکه هر شی ليکل او شمېرل کېږي. نو مخکې له دې چې مرگ درته راشي، د ښو کارونو او له خپلو تېرو گناهونو څخه د توبې په لور بېره وکړه.

د يوه کار ځنډول لاندې پايلې لېږدوي:

۱- هېڅکله هم په دې نه شی ډاډه کېدی چې سبا به ژوندي وي او که نه. يوه پاچا يو ځل يوه نېک سړي ته د ډوډۍ بلنه ورکړه، خو سړي بېښنه ترې وغوښته ځکه روژه يې نيولې وه. پاچا، سړي ته وويل چې نن يې وخوره او روژه سبا ته ونيسه، خو سړي ورته وويل: ((آيا دا ډاډه راکولی شي چې سبا ورځ به ووينم؟))

څنگه يو څوک چاته دا ډول ډاډه ورکولی شي، په داسې حال کې چې مرگ له هر چا په ډول ډول لاملونو غېږ را تاوولی شي. د طب او ساينس له دومره پرمختگ سر بېره هم، ناڅاپي مرگ

د پخوا په پرتله لازیات عام او عادي شوی. طب نه شي کولی یو څوک د زړه د یرغل او یا د وینې د جریان د بندېدو له ناروغۍ څخه وژغوري.

په همدې ډول ساینس د بې شمېره پېښو چې هره ورځ د دې عصر د وسایلو لکه موټرو، الوتکو، ماشینونو او میخانیکي او برېښنايي توکو له امله د رامنځته کېدونکو مرګونو مخه نه شي نیولی. دا په دې معنا ده چې ساینس پخپله مرګ ته ډول ډول لارې هوارې کړې ځکه چې د ساینس له پرمختګ مخکې انسان له دې وژونکو او ضرري علتونو څخه خوندي او ساتلی وو.

۲- که بیا هم یو څوک دا ادعا لري چې تر سبا به ژوندی وي، نو بیا هم په دې نه شي ډاډه کېدی چې له هر ډول کړاوونو لکه ناڅاپي ناروغیو، ناڅاپي دندو او یا تاواني کېدو څخه به هم خوندي وي. همدا لامل دی چې د ښو کارونو او د خپلو مسؤلیتونو د ترسره کولو په لور بېره د هوډمنتیا نښه ده، حال دا چې ځنډول او د یوه کار بل وخت ته پرېښودل د تنبلی او نارامۍ نښې دي.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو کس ته د تبلیغ پر مهال وویل:

((له پنځو شیانو څخه له پنځو نورو مخکې گټه واخله: له ژوند څخه
مخکې له مړینې، له روغتیا څخه مخکې له ناروغتیا؛ له اوزگارټیا
څخه مخکې له بوختیا؛ له ځوانۍ څخه مخکې له زوړوالي او له
شتمنۍ څخه مخکې له نېستمۍ.)) (۱)

یوه زوړ عالم یو ځل یوه ځوان ته وویل: ((کار وکړه مخکې له دې چې هغه وخت درباندي راشي چې بیا یې نه شي کولی، ځکه نن زه غواړم چې کار وکړم خو نه یې شم.))
حفصه بنت سیرین به ویل: ((ای ځوانانو! کار وکړئ! ځکه همدا ځواني ده چې کار پکې کولی شی.))

۳- هره ورځ خپل کار لري او هر وخت خپل مسؤلیتونه، یعنې داسې وخت نشته چې په هغه کې دې کار نه وي. یوه ورځ کله چې پر حضرت عمر بن عبد العزیز د ستړیا او ستومانۍ نښې ښکاره شوې، نو ورته وویل شوو چې د نن کار دې سبا ته وځنډوه. خو هغه ځواب ورکړ: ((زه د یوې ورځې په کار دومره ستومانه شوم، هغه وخت به مې څه حال وي چې د دوو ورځو کار هم یوې ورځې ته وځنډوم.))

^۱ رواه احمد وغيرهم.

ابن عطا فرمايي چې په هره شېبه کې خدای درباندي یو نوی حق او یو نوی حکم لازم کړی چې باید ترسره یې کړی.

۴- د الله د اوامرو ځنډول او د نېکو کارونو بل وخت ته پرېښودل انسان د غفلت لور ته بیايي او کله چې یو عادت پوخ شي، نو هله د انسان د فطرت برخه وگرځي چې بیا ترې ځان خلاصول ناشونی کېږي. په دې ځای کې به انسان د ښو کارونو په لور بېره کول اړین بولي، خو په ځان کې به پیاوړې هیله او قوي هوډ نه ویني چې هغه کار ترسره کړي. بلکې، ځان به نارامه او له کاره ځان ایستونکی احساسوي او که کومه ورځ یو گام مخته لار هم شي، نو داسې به ورته ښکاري لکه غریب چې په اوږو بار کړی وي.

همدا حالت د توبې په ځنډولو کې هم احساسولی شو، ځکه دا ځل روح د گناهونو له کولو سره روږدی شوی او د خواهشاتو په اوږو سپور وي او دا به ډېره ستونزمنه وي چې ځان له دې ناروا خوښو وژغوري ځکه د هرې ورځې په تېرېدو د دې مزو - چرچو په خوا ور نږدې کېږي او په خوند او ورسره عادت کېدو کې یې زیاتوالی راځي. او په دې ډول په روح یې په بشپړ ډول تیارې برلاسې شي او د نېغې لارې د وړانگو یوه هیله یا شرک هم په لاس نه ورځي. د ترمذي روایت دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل:

((بې له شکه چې کله یو انسان گناه ترسره کړي، نو په زړه کې یې د تور داغ بڼه غوره کړي؛ که چېرې توبه وباسي، گناه پرېږدي او له الله بښنه وغواړي، نو هغه داغ به یې لرې شي، خو که چېرته یې په گناهونو ټینگار او دوام وکړ، نو دا (تور داغ) یې ورو ورو لویوالی مومي، تر دې چې الله یې په همدې توروالي زړه ور پټ کړي. او دا هماغه زنگ دی چې الله تعالی پخپل کتاب کې یاد کړی:

((هېڅکله نه، بلکې د دوی په زړونو هغو عملونو زنگ اچولی چې هغوی به کول.)) (۱)

۵- کار کول پر هر ژوندي انسان لازم او ضروري دی هغه که دیني وي یا دنیوي، او هغه انسان چې کار نه کوي د ژوند کولو حق هم نه لري. یو اسلامي متل دی چې: ((د ژوند لپاره دې کار وکړه، هسې لکه د تل لپاره چې ژوندی یې او د آخرت لپاره دې کار وکړه، هسې چې همدا سبا مړې.))

^۱ سورة المطففين: ۱۵

۳- د وخت رتل: پر وخت ملامتیا او د وخت له ظلم او تېري څخه شکایت یوه ډېره ناوړه ناروغي او له نارامۍ ډک چلند دی. ځینې خلک بنايي تر دې بریده وانگېري چې وخت ظالم دی چې پر دوی ظلم کوي، دښمن یې دی چې د یرغلگر په توگه ورته ناست دی، جابر واکمن دی چې بې وسه او بې گناه خلکو ته سزا ورکوي او له سرغړوونکو او مجرمانو سره روغ چلند کوي ځکه دا چاره خوښي ور بښي.

خو حقیقت دا دی چې خلک د برخلیک اړوند نظریې پورې په ځان تړلو کې افراط کوي، تر څو له ملامتیا ځان وباسي او یا د خپلو تېروتنو د پایلو له کالو څخه ځان تېر باسي. او په دې ډول د خپلو ناسمو کارونو مسؤلیت پر وخت، برخلیک، تقدیر او حالاتو ور اچوي.

د دې پر ځای به دا غوره وی چې په دې یې فکر کړی وی چې څه ور پېښ شوي او په دقت یې تحلیل او تجزیه کړي وی چې دا د کومو کارونو پایله او د کومو اعمالو لاسته راوړنه ده. ځکه وخت په هېڅ کار کې هم لاس نه لري، ځکه وخت یوازې د هغو پېښو یو زېرمتون دی چې د الله تعالی له خوښې سره سم رامنځته کېږي. همدا لامل دی چې پیغمبر علیه السلام فرمایي:

((زمانې ته کنځلې مه کوئ، ځکه زمانه یقیناً الله ده.)) (۱)

یعنې دا الله ده چې د وخت نورمونه او چارې ټاکي او هماغه ذات دی چې د دې واک یې په لاس کې دی.

کله چې مسلمانانو د احد په غزا کې ماتې وخوړه او اويا مسلمانان پکې شهیدان شول، نو هغوی د ماتې علت ته حیرانه وو، دا په داسې حال کې چې پیغمبر علیه السلام هم په غزا کې ورسره موجود وو، د دې ځواب الله تعالی په دې آیت کې ورکړ، فرمایي:

((ایا نو کله چې یو مصیبت در ورسېد چې د هغه دوه برابره مو

دښمن ته هم) ور رسولی دی نو ویل مو: دا له کومه؟ ورته وایه دا

مو له خپلو ځانو، یقیناً الله خو په هر څه وسي دی.))

(آل عمران: ۱۶۵)

قرآن کریم همدا اصول وړاندې کوي، فرمایي:

^۱ رواه مسلم.

((دا ځکه چې الله هېڅکله د هغه نعمت بدلونکی نه دی چې په کوم قوم یې پېرزو کړی وي تر هغه چې هغو خپله کړنلاره نه وي بدله کړې او دا چې یقیناً الله ډېر پوه اورېدونکی دی.))

(الانفال: ۵۳)

له انسانانو سره دا ډېر وړ برېښي چې د وخت د تړلو او ملامتولو پر ځای ځان ملامت کړي، تر څو هغه څه ورغوي چې کاره کړي یې دي او فساد یې پکې کړی.

نو یو ښه مسلمان هغه څوک دی چې کله کوم کړاو ور ورسېږي، له ځان پرته بل څوک نه ملامتوي، توبه وباسي او له الله بښنه غواړي، کټ مټ هماغسې چې آدم او حوا علیهما السلام وکړل چې کله یې له جنت څخه را وايستل، نو ویې ویل:

((...زموږ ربه! پر خپلو ځانو مو ظلم کړی او که ته مو ونه بښې او رحم را باندې ونه کړې، نو موږ به خامخا له تاوانیانو یو.))

(الاعراف: ۲۳)

یو ښه مسلمان باید د موسی علیه السلام په څېر ووايي چې کله بېرته راوگرځېد او خپل قوم یې د یوه خوسکي په عبادت وموند:

((موسی وویل: زما ربه! ما او ورور مې وبښې او په خپل رحمت کې مو داخل کړې او ته له ټولو زیات رحم کونکی یې.))

(الاعراف: ۱۵۱)

ښه به وي چې د هغو متقیانو خبره وکړي چې کله یې لوی شمېر ووژل شوو، نو ویې ویل:

((او له دې پرته یې بله خبره نه وه چې ویل به یې: اې زموږ ربه گناهونه مو راته وبښه او په خپلو چارو کې زموږ تېری، زیاتی (داوبښې) او پښې مو ټینګې کړې او پر کافر قوم مرسته (بری) را.))
نو الله هغوی ته په دنیا هم بدله ورکړه او په آخرت لا غوره ثواب، او الله همداسې نېکان خوښوي.))

(آل عمران: ۱۴۷ – ۱۴۸)

که مقصود لري تلوار کره وخت کوتاه دی غره مه شه د دي عمر په بقا

پای

آر. اېس. فراز

احمد شاه بابا مېنه، کابل - افغانستان

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**